

Studieopdracht Kind & Gezin Taalstimulering en meertaligheid bij kinderen van 0 tot 6

Promotor: Machteld Verhelst
Onderzoekers: Sien Joos en Caroline Moons

**Centrum voor Taal en Onderwijs
K.U.Leuven**

Studieopdracht Kind & Gezin

**Taalstimulering en meertaligheid
bij kinderen van 0 tot 6
D/2011/4112/1**

**Promotor: Machteld Verhelst
Onderzoekers: Sien Joos & Caroline Moons**

INHOUD

I.	Voorwoord	3
II.	Inleiding.....	4
III.	Methode en tijdspad.....	6
IV.	Stemmen uit het veld.....	7
	1. Contact met meertaligheid en initiatieven rond taalstimulering	7
	2. Vragen rond meertaligheid en taalstimulering gericht aan de verschillende organisaties	7
	3. Algemene visie over meertaligheid en taalstimulering bij jonge kinderen	9
	4. Meertalig personeel in voorschoolse voorzieningen.....	10
	5. Adviezen aan professionals van organisaties met betrekking tot taalverwerving en stimulering	11
	6. Over taalachterstand en -ontwikkelingsstoornissen	12
	7. Noden van organisaties, ouders en de voorschoolse voorzieningen	12
V.	Wetenschappelijk onderbouwde adviezen.....	14
	1. Taalstimulering voor de allerjongsten	15
	2. Taalstimulering voor meertalige kinderen.....	16
	a. Het verloop van een tweedetaalverwervingsproces.....	16
	b. Ouders van meertalige kinderen ondersteunen.....	18
	c. Meertalige kinderen ondersteunen.....	20
	3. Het opvolgen van de taalontwikkeling en vaststellen van taalachterstand	23
	4. Taalstimulerende adviezen voor alle kinderen (Nederlands als T1 en T2)	24
	a. Veel spreekkansen bieden.....	24
	b. Inspelen op taaluitingen	30
	c. Een goed taalaanbod geven	32
VI.	Conclusie	34
VII.	Aanbevelingen voor verder onderzoek.....	34
	Appendix A: Interviewleidraad / Schriftelijke bevraging	36
	Appendix B: Korte bevraging lesgevers	38
	Appendix C: Bevroegde organisaties	41
	Appendix D: Verzamelde materialen	42
	Literatuurlijst	44

I. Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport van de studieopdracht 'Taalstimulering en meertaligheid bij kinderen van 0 tot 6'. Dit project werd in het najaar van 2010 uitgevoerd in opdracht van Kind & Gezin door het Centrum voor Taal en Onderwijs (K.U.Leuven, promotor: Machteld Verhelst; onderzoekers: Sien Joos en Caroline Moons).

Het project werd opgevolgd door een stuurgroep van Kind & Gezin en een externe adviesgroep. We willen van deze gelegenheid gebruik maken om de leden van die stuur- en adviesgroep te danken voor hun feedback en suggesties tijdens het schrijfproces van dit onderzoeksrapport. Ook richten we een woord van dank aan onze partner Piet Van Avermaet van het Steunpunt Diversiteit en Leren voor zijn feedback en input. Ten slotte bedanken we alle organisaties die we mochten bevragen voor hun interesse en hun bereidwillige medewerking.

Het onderzoeksteam, Leuven, 31 december 2010

II. Inleiding

In de welzijnssector is er heel wat beweging rond taaldiversiteit en hoe er best mee omgegaan wordt binnen de jeugdwerking, maar ook in het voorschoolse kader. Vanuit het Ministerie van Onderwijs zijn er geregeld initiatieven om de taalachterstand van kansarme leerlingen en/of leerlingen wiens thuistaal niet het Nederlands is, aan te pakken (bvb. via het stimuleren van kleuterparticipatie of extra naschoolse lessen Nederlands). Begeleiders in de kinderopvang, vrijwilligers en professionals¹ in de voorschoolse sector zijn echter vaak de eerste en soms voor een hele tijd ook de enige sprekers van het Nederlands met wie anderstalige kinderen en ouders op regelmatige basis in contact komen. Dat vormt een uitdaging, maar ook een hele verantwoordelijkheid voor kinderdagverblijven, consultatiebureaus en anderen die werken rond de doelgroep 0- tot 6-jarigen.

Hoewel het onderwijs er vaak erg op gericht is om het Nederlands te stimuleren en te versterken is er met betrekking tot jonge kinderen toch een aandachtsverschuiving naar de ondersteuning van het algemene taalverwervingsproces, waarin ook andere thuistalen een plaats krijgen. In de visietekst *Taalstimulering en meertaligheid* neemt Kind & Gezin daarin een duidelijk standpunt:

“Kinderen hebben recht op ontwikkeling. Kinderen hebben recht op participatie in de samenleving. Zij hebben recht op een eigen taal en een eigen identiteit. Elk kind is gelijkwaardig. Daarom heeft Kind & Gezin de taak om te werken rond taalstimulering bij jonge kinderen. Enerzijds wil Kind & Gezin de algemene taalontwikkeling van alle kinderen stimuleren. Dit gaat over het leren van de thuistaal en het ondersteunen van kinderen met specifieke zorgbehoeften op vlak van taalontwikkeling. Anderzijds wil Kind & Gezin het leren van het Nederlands stimuleren. Op die manier worden maximaal kansen gecreëerd en wordt discriminatie tegen gegaan.”²

Maar hoe doe je dat, werken aan taalstimulering? Hoe kan je ouders en professionals ondersteunen in het werken met jonge taalleerders? Hoe kan je meertaligheid op een positieve manier benaderen? En wat gebeurt er al rond taalstimulering en meertaligheid in de voorschoolse sector?

In dit onderzoeksrapport bundelen we bestaande adviezen en informatie over taalstimulering en meertaligheid in de voorschoolse sector. Het doel is op die manier te komen tot een duidelijk en eenduidig kader om enerzijds naar ouders toe zoveel mogelijk dezelfde zinvolle boodschappen uit te dragen, en anderzijds naar professionals toe adviezen te formuleren met het volgende uitgangspunt zoals geformuleerd in de projectaanvraag: "*taalstimulering werkt het best als het **al doende, natuurlijk, leuk en ongedwongen** gebeurt, inspeelt op wat de **kinderen zelf aanbrengen** en voldoende concreet is, de **thuistaal respecteert** en rekening houdt met de **diversiteit** van de kinderen*".

---

¹ Medewerkers van kinderdagverblijven, inloopteams, consultatiebureaus, onthaalbureaus...

² Taalstimulering en meertaligheid: visietekst Kind & Gezin en actieplan (2010).

Concreet laten we ons leiden door de volgende onderzoeksvragen zoals door Kind en Gezin vooropgesteld:

- Hoe kan ik als professional* ouders ondersteunen om de natuurlijke taalverwerving van hun kind te stimuleren?
- Hoe kan ik als begeleider/medewerker van een voorziening de natuurlijke taalverwerving van kinderen stimuleren?

*Met professionals worden hier o.a. regioteamleden van Kind en Gezin, kinderopvanginitiatieven, CKG's, GOP's, Inloopteams, opvoedingswinkels bedoeld.

Dit rapport biedt geen antwoord op vragen met betrekking tot aspecten van de taalwetgeving in voorschoolse voorzieningen. Wie op zoek is naar informatie over de juridische aspecten van taal in de voorschoolse sector, kan terecht bij het Steunpunt Taalwetwijzer (<http://brussel.vlaanderen.be/taalwetwijzer.html>).

In wat volgt, beschrijven we hoe we voor deze onderzoeksopdracht te werk zijn gegaan.

III. Methode en tijdspad

Gezien de korte periode die voorzien was om deze opdracht te volbrengen (minder dan drie maanden) was het niet mogelijk om een degelijke bevraging te doen bij ouders of op eerstelijnsniveau (bij kinderdagverblijven, consultatiebureaus en andere voorschoolse voorzieningen). We namen daarom contact op met voornamelijk tweede³- en derdelijnsorganisaties⁴ voor een interview. Wie we niet mondeling konden bevragen, hebben we gevraagd om de interviewvragen schriftelijk te beantwoorden (zie Appendix A voor de interviewleidraad en vragenlijst voor de schriftelijke bevraging). Een lijst van alle bevroegden staat weergegeven in tabel 1 en 2 (zie appendix C). Ten slotte hebben we via de Federatie Basiseducatie een aantal lesgevers NT2, opvoedingsondersteuning en gezinsleren bevroegd over hun ervaring met ouders met betrekking tot meertalige opvoeding. Voor die bevraging hebben we drie concrete vragen gesteld die de lesgevers vanuit hun lespraktijk en contact met ouders konden beantwoorden (zie Appendix B).

De reden voor deze ruime bevraging van het voorschoolse veld was niet enkel om informatie te vergaren, maar ook vanwege de gedragenheid van het rapport na afloop van de opdracht. Door verschillende organisaties al in de verkennende fase te betrekken, is iedereen meteen op de hoogte van deze opdracht, en van het feit dat Kind & Gezin dit thema agendeert. Met dit rapport hopen we dan ook duidelijkheid te scheppen rond welke adviezen er met betrekking tot taalstimulering en meertaligheid gegeven worden door de sector in de eerste plaats, en in de tweede plaats welke wetenschappelijk onderbouwde adviezen over taalstimulering en meertaligheid nog kunnen worden opgenomen door professionals bij de ondersteuning van kinderen en ouders.

Bij het verwerken en analyseren van de verzamelde data werd het duidelijk dat bepaalde thema's uitgebreid besproken moesten worden in dit rapport. Hoofdstuk IV heeft op die wijze vorm gekregen en is onderverdeeld in zeven clusters waarin verschillende thema's aan bod komen. In hoofdstuk V worden, voor professionals van de voorschoolse sector en professionals die met ouders van jonge kinderen werken, wetenschappelijk onderbouwde adviezen overzichtelijk voorgesteld.

Daarnaast hebben we opgelijst welke materialen over voorschoolse taalstimulering en meertaligheid er door de bevroegden geproduceerd, gebruikt of aangereikt worden (zie appendix D).

Tijdens deze opdracht zijn we meermaals in overleg gegaan om onze werkwijze, de lijst van geïnterviewden en de inhoud van ons rapport te toetsen, met name met het Steunpunt Diversiteit en Leren, Kind & Gezin en de externe adviesgroep meertaligheid en taalstimulering. Ze hebben op regelmatige basis feedback en input gegeven die de kwaliteit van dit rapport moet garanderen. Begin december werd een eerste versie van het rapport opgeleverd en verstuurd naar bovenvernoemde partners om hun feedback nog te kunnen opnemen in de finale versie van het rapport eind december. Die input is belangrijk want het doel van dit rapport is breed: meer informatie en advies geven over taalstimulering en meertaligheid bij jonge kinderen aan ouders, professionals en geïnteresseerde partners, maar ook éénduidigheid helpen creëren over dit onderwerp.

---

³ Organisaties die zelf niet in contact komen met kinderen en ouders - zoals dat wel het geval is voor eerstelijnsvoorzieningen - maar die een vorm van ondersteuning bieden aan werkgevers, -nemers en vrijwilligers in de voorschoolse sector (bvb. door het aanbieden van vormingssessies of het ontwikkelen van materialen).

⁴ Expertisecentra die zich (op wetenschappelijke wijze, en vaak in samenwerking met tweedelijns-organisaties) verdiepen in bepaalde onderwerpen die belang hebben op zowel eerste- als tweedelijnsniveau (concreet: het CTO verdiept zich in taalverwerving, meertaligheid en taalstimulering (= 3^{de} lijns), in opdracht van Kind & Gezin (= 2^{de} lijns), om zo op termijn positieve veranderingen te brengen op gebied van voorschoolse taalstimulering en meertaligheid binnen de voorschoolse voorzieningen (= 1ste lijns).

IV. Stemmen uit het veld

In dit hoofdstuk schetsen we wat er zich afspeelt in het veld met betrekking tot taalstimulering en meertaligheid. We gaan in op de ervaringen van de bevraagde organisaties en de adviezen die zij op dit moment aan ouders en professionals aanreiken. In hoofdstuk V lijsten we concrete adviezen op, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en de jarenlange expertise in deze thematiek van het Centrum voor Taal en Onderwijs.

1. Contact met meertaligheid en initiatieven rond taalstimulering

Voor deze studie hebben we overwegend tweede- en derdelijnsorganisaties geconsulteerd. Gesprekken met een representatief staal van kinderdagverblijven en meertalige ouders waren in deze kortlopende opdracht niet mogelijk, en zullen we daarom aanraden als een volgende stap in het werken rond deze thematiek (zie VIII). Voor de meeste geïnterviewde organisaties behoort rechtsreeks contact met meertalige kinderen van 0 tot 6 jaar en hun ouders niet tot de dagelijkse praktijk. Enkel de begeleiders van het project 'Groeien in taal'⁵, de taalondersteuners werkzaam bij de Vlaamse Gemeenschapscommissie en de taaladviseurs werkzaam bij het Huis van het Nederlands, zijn op systematische basis aanwezig in Brusselse kinderdagverblijven, consultatiebureaus en initiatieven buitenschoolse opvang (IBO's) voor ondersteuning met betrekking tot voor- en buitenschoolse taalstimulering en meertalige opvoeding. Voor de overige organisaties die we consulteerden, behoren meertaligheid en taalstimulering in de voorschoolse sector niet tot de kerntaak. Voor ouders van jonge kinderen en professionals die werken met 0- tot 6-jarigen hebben ze een ondersteunende, vaak ook doorverwijzende rol. Ze komen in aanraking met aspecten van meertaligheid en taalstimulering via integratiecentra, onthaalbureaus, cursussen NT2, opvoedingsondersteuning en gezinsleren; oudergroepen; zelforganisaties van mensen van niet-Belgische origine; vorming aan en begeleiding van medewerkers van kinderdagverblijven; observatie en taalondersteuning in kinderdagverblijven...

Alle geconsulteerde organisaties vinden dat men in de omgang met jonge kinderen en hun ouders constructief moet omgaan met meertaligheid en ze zoeken naar manieren om deze thematiek een plaats te geven in hun werking.

2. Vragen rond meertaligheid en taalstimulering gericht aan de verschillende organisaties

De vragen die de organisaties van ouders en professionals krijgen over meertaligheid en taalstimulering zijn opvallend gelijklopend. Sommige ouders zitten met vragen en twijfels maar weten niet altijd hoe deze om te zetten in concrete vragen, waar ze terecht kunnen met die vragen en hoe ze over kunnen gaan tot actie. De grote vraag die meertalige ouders zich stellen, is of ze thuis met hun kinderen Nederlands moeten spreken. Die grote twijfel is deels toe te schrijven aan de tegenstrijdige berichten en adviezen die ouders op school en in de media opvangen. Bovendien krijgen ouders vaak negatieve reacties wanneer ze aangeven dat ze geen Nederlands praten met hun kinderen, waardoor veel ouders zich zelfs schuldig beginnen te voelen als ze ervoor kiezen om thuis hun thuistaal in te zetten. Meertalige ouders hebben vaak heel sterk

---

⁵ 'Groeien in taal' is als ondersteuningsproject werkzaam in verschillende sectoren. De vorm van de samenwerking en de partners variëren volgens de sector in kwestie. In de jeugdsector (speelpleinen, WMKJ's (Werking maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren) en andere jeugdorganisaties) wordt ook taalondersteuning geboden, maar die ondersteuning draagt niet de projectnaam 'Groeien in taal'.

het gevoel dat ze hun keuze voor hun thuistaal moeten verantwoorden. De keuze voor het Nederlands ervaren sommige meertalige ouders als het sociaal gewenste gedrag, als “doen wat van hen verwacht wordt”.

De organisaties waarmee we gesproken hebben, verklaarden eenstemmig dat het de hoogste tijd is dat we ouders versterken en geruststellen in hun keuzes met betrekking tot de taal waarin ze hun kinderen opvoeden. Ouders zijn boven alles bezorgd om de toekomst en de kansen van hun kinderen. Ze hebben vragen over taalontwikkeling (in de T1 en T2⁶), over hoe ze die taalontwikkeling bij hun kinderen kunnen stimuleren als ze zelf weinig of geen Nederlands spreken, of hun kind wel zal kunnen volgen op school als het thuis geen Nederlands spreekt, enz. We hoorden verhalen over ouders die tot drie keer toe van taal wisselden omdat ze niet wisten wat het beste is voor hun kind. We ontmoetten ook een moeder die ervoor gekozen heeft om haar eigen taal te laten vallen ten voordele van de Nederlandse taalontwikkeling van haar kinderen, terwijl haar Vlaamse echtgenoot op dat vlak voldoende garanties kon bieden en Nederlands niet haar moedertaal is. Voor sommige ouders is de keuze van de thuistaal geen natuurlijk proces, maar een blijvende zoektocht die uit de privé-sfeer getrokken wordt en waarin men dreigt te vergeten dat ouders de hoofdopvoeders van hun kinderen zijn. De bevroegde organisaties benadrukten dat je – op vraag van ouders – wel samen met hen kunt nadenken over en kunt zoeken naar manieren om positief om te gaan met de meertaligheid in hun gezin en manieren om het Nederlands van de verschillende gezinsleden te stimuleren, maar dat de uiteindelijke keuze volledig bij de ouders ligt.

Alle organisaties die met meertalige ouders in contact komen, raden hen aan om te kiezen voor de taal waarin ze zich het comfortabelst en het sterkst voelen en waarin ze rijke, volwaardige gesprekken kunnen (blijven) voeren en nuances kunnen meegeven. Een rijke, stevige thuistaal is de perfecte basis voor het verwerven van een nieuwe taal. Het is een valkuil om meertalige ouders te willen aanraden om thuis Nederlands te praten; met name wanneer de ouders zelf nog Nederlands aan het leren zijn, geef je de kinderen los zand om op te bouwen. Daarnaast raadt men ouders wel aan om op alle mogelijke manieren aan hun kinderen duidelijk te maken dat het Nederlands even belangrijk is, bvb. door zelf Nederlands te leren, door de kinderen naar een Nederlandstalig buitenschools initiatief te sturen. Wanneer een kind bijvoorbeeld naar een Nederlandstalige turnclub gaat, heeft het niet enkel schoolse associaties bij het Nederlands, want het doet ook andere (en leukere!) dingen in het Nederlands. Verschillende organisaties vertelden ons dat ouders vaak vreemd reageren op het advies om thuis hun thuistaal te spreken omdat ze jarenlang het tegenovergestelde advies hebben gekregen. Het is een advies dat hen in eerste instantie verwart, maar dat daarna vooral een verademing betekent.

Ouders én professionals wordt aangeraden om bij de taalkeuze altijd de communicatie op de eerste plaats te stellen. Dat geldt voor de communicatie tussen ouder en kind, tussen kinderopvanginitiatief en ouder en tussen kinderopvanginitiatief en kind. Professionals die met kinderen van 0 tot 6 jaar werken, lijken zich meer vragen te stellen over de communicatie met en ondersteuning van meertalige ouders dan over de omgang met meertalige kinderen. Zij vragen zich in de eerste plaats af hoe en in welke ta(a)l(en) ze het best met meertalige ouders kunnen communiceren. In de tweede plaats hebben ze vragen over de manier waarop zij ouders kunnen begeleiden in de meertalige opvoeding van hun kinderen: hoe kunnen ze ouders ondersteunen met betrekking tot de keuze voor de thuistaal en wat moeten ze ouders aanraden om thuis de talige ontwikkeling van hun kinderen te stimuleren?

---

6 T1 verwijst naar de thuistaal, ook wel moedertaal genoemd. T2 verwijst naar een tweede taal (meestal de dominante omgevingstaal buitenshuis; in dit rapport is voor meertalige kinderen de T2 het Nederlands).

Professionals stellen zich ook de vraag welke plaats ze de thuistalen van de kinderen moeten geven in hun voorziening. Hoewel de meeste kinderdagverblijven een open houding hebben ten aanzien van talige diversiteit, merken sommige van de bevroegde organisaties hier en daar een verminderde bereidheid met betrekking tot de thuistalen, die te wijten zou zijn aan de politieke (communautaire) cultuur. De bevroegde organisaties wijzen erop dat het Nederlands de spreektaal moet zijn, maar dat het met het oog op het welbevinden⁷ van de kinderen – als basisvoorwaarde voor kwaliteitsvolle kinderopvang – wenselijk is om hun thuistaal aanwezig te stellen in het kinderopvanginitiatief. Heel wat voorzieningen die opvang bieden aan meertalige kinderen maken die talige diversiteit al zichtbaar door een zogenaamde welkomstmuur waarop ‘welkom’ staat geschreven in alle aanwezige (thuis)talen. Ook het gebruik van troostwoorden in de thuistaal van het kind is steeds gangbaarder; verzorgers maken bij de inschrijving van meertalige kinderen samen met de ouders een lijstje aan van woorden uit de thuistaal die gebruikt kunnen worden om te achterhalen waarom een kind overstuur is en om het te troosten of gerust te stellen (denk aan troetelnamen, woorden als ‘drinken’, ‘pijn’, ‘honger’, ‘mama’, enz.).

De organisaties moedigen dit gebruik van thuistalen aan, zeker in de wenperiode (in de eerste weken waarin het kind in de kinderopvang is) en bij emotionele en pijnmomenten, maar wijzen ook op mogelijke gevolgen voor de attitude ten opzichte van het Nederlands. Ze dringen erop aan om kinderen heel snel de woorden aan te reiken waarmee ze zich kunnen uiten over hun primaire behoeften. Dat bevordert niet alleen de zelfredzaamheid en de taalontwikkeling, maar zorgt er bovendien voor dat kinderen ook zachte, zorgende en emotionele associaties krijgen bij het Nederlands. Dat soort associaties kan best niet beperkt blijven tot de thuistaal. Sommige voorzieningen maken de aanwezige thuistalen ook zichtbaar door ouders uit te nodigen om een liedje te komen zingen of om voor te lezen in hun taal. Wat dat betreft, raden de bevroegde organisaties aan om te vertrekken van de aanwezige thuistalen om 'exotisme' te vermijden.

Tot slot weten professionals vaak niet waar ze terecht kunnen met hun vragen en waar ze vorming kunnen volgen. Volgens de bevroegde organisaties zou het dan ook erg zinvol zijn om een lijst aan te leggen met contactgegevens van bevoegde instanties met betrekking tot deze thematiek. In dat opzicht kijkt men ook uit naar de lancering van de website www.meertaligheid.be.

3. Algemene visie over meertaligheid en taalstimulering bij jonge kinderen

De voorschoolse leeftijd (0-3 jaar) wordt door de geïnterviewde organisaties beschouwd als een erg belangrijke periode, zowel voor de taalontwikkeling als voor de algemene ontwikkeling. We moeten een onderscheid maken tussen taalachterstand Nederlands en algemene taalachterstand. Meertalige kinderen hebben niet noodzakelijk een algemene taalachterstand. Om Nederlandse taalachterstand geen kans te geven is het noodzakelijk om doordacht om te gaan met meertaligheid en met het oog op een vroege start kan de voorschoolse sector niet achterblijven. De meerwaarde van meertaligheid voor het individu en de maatschappij wordt nog onvoldoende gevat en het is, met name bij jonge kinderen, belangrijk dat men met zorg omgaat met meertaligheid vanwege de link tussen taal en emotie. In dat opzicht verdient het aanbeveling om informatie te verwerven over de vragen en bezorgdheden die ouders hebben over meertalige opvoeding; en, om professionals verder te professionaliseren door hen informatie te bieden

---

⁷ Met het welbevinden van kinderen bedoelen we dat kinderen zich goed in hun vel voelen. Dit kan je vaak aflezen in hun open, ontspannen, blij gezicht, in hun levenslust en spontaniteit, en in hun contacten met anderen (<http://www.kindengezin.be/Professioneel/Kinderopvang/vakantieopvangorganiseren/welbevindenbetrokkenheidsstschvo.jsp>). Zie ook ZIKO, ontwikkeld door het ECEGO: Zelfevaluatie - instrument voor welbevinden en betrokkenheid van kinderen in de opvang (http://www.kindengezin.be/Images/Zikohandleiding_tcm149-38527.pdf).

over meertalige opvoeding en door samen met hen te gaan nadenken over hoe zij op hun beurt ouders kunnen ondersteunen.

Niet alle organisaties hebben een uitgesproken mening over meertaligheid en taalstimulering bij jonge kinderen, maar ze benadrukken wel allen dat bij jonge kinderen de basiskwaliteit van de opvang in het algemeen goed is en het welbevinden, hun veiligheid en betrokkenheid voorop moeten staan en dat professionals in dat opzicht pragmatisch moeten zijn met betrekking tot het Nederlands, met name in de wenperiode en in voor het kind emotionele situaties. De bevroegde organisaties ontleen hun aanpak voor taalstimulering doorgaans aan de principes van *Peuterprikkel*s en ook aan *Leren praten doe je met z'n tweeën*. Het stimuleren van taal bij jonge kinderen gebeurt bij voorkeur door hen de hele dag door een rijk taalaanbod⁸ te geven, waarbij een schoolse, expliciete aanpak in de vorm van lesjes of programma's vermeden moet worden. Taalstimulering kan met andere woorden op een heel natuurlijke manier, door bijvoorbeeld eenvoudigweg tijdens het koken, poetsen of spelen te benoemen wat je aan het doen bent en opdrachtjes te geven, zodat jonge kinderen actief en al doende taal verwerven. De basisattitude en -vaardigheden van professionals moet erin bestaan dat ze alle kansen grijpen om talig bezig te zijn met kinderen en dat ze ook op een doelgerichte manier inspelen op wat kinderen al dan niet 'eng' talig aanbrengen. Ze moeten met andere woorden zoeken naar en zorgen voor een interactieve dynamiek met kinderen.

4. Meertalig personeel in voorschoolse voorzieningen

Geen enkele organisatie vindt meertalig personeel in de kinderopvang een basisvoorwaarde om positief om te gaan met thuistalen. Wel zegt nagenoeg iedereen uitdrukkelijk dat een divers personeelsbestand in de kinderopvang zeker een meerwaarde biedt. Het kinderopvanginitiatief moet een afspiegeling zijn van de samenleving waarin het werkzaam is, in die mate dat kinderen ook in hun begeleiders die afspiegeling zien. Meertalige begeleiders in de kinderopvang zijn er bovendien het levende bewijs van dat meertalig functioneren kan. Tot slot zou meertaligheid in het team van een kinderopvanginitiatief drempelverlagend werken voor ouders die zelf geen Nederlands spreken doordat het contact met de voorziening gemakkelijker wordt. Dat geldt echter niet voor alle niet-Nederlandstalige ouders, alleen al door het simpele feit dat voorzieningen niet voor elke aanwezige thuistaal een begeleider ter beschikking kunnen stellen die de taal spreekt. Verder is het vroege en uitgebreide contact met het Nederlands voor veel ouders een van de belangrijkste motieven om hun kind naar de voorschoolse opvang te sturen. In die zin kan een kinderopvanginitiatief dat actief gebruik maakt van de meertaligheid bij zijn personeel met andere woorden ook een onverwacht tegenovergesteld effect te zien krijgen.

Alle bevroegde organisaties staan positief ten aanzien van het feit dat meertalige begeleiders hun thuistaal inzetten in hun contact met de kinderen in het kinderopvanginitiatief. Zeker in de wenperiode en in 'crisismomenten' heeft men er niets op tegen als begeleiders hun taal als extra middel inzetten om het welbevinden van het kind te verhogen. Wel zijn de organisaties het erover eens dat het Nederlands de eerste taal moet blijven en dat voorzieningen bij meertalige kinderen werk moeten maken van een 'overlevingswoordenschat' waarmee ze snel hun (primaire) behoeften kunnen uitdrukken. Daarnaast

---

⁸ De term rijk taalaanbod zal in dit rapport regelmatig voorkomen en verwijst naar het gebruik van domeinspecifieke woorden (bvb. 'We binden onze veters, knopen ons hemdje dicht en ritsen onze jas toe' vs. 'We doen onze schoenen, hemd en jas aan'), laagfrequente woorden (minder vaak gebruikte woorden, bvb. 'dweilen' vs. 'poetsen') en het gebruik van veel verschillende woorden ('Neem je verfborstel maar. Wil je liever schilderen met een dikker penseel?').

vonden we ook consensus over het feit dat het gebruik van de thuistaal van kinderen niet ‘overgewaardeerd’ mag worden; ook begeleiders die enkel Nederlands kennen, kunnen kinderen op hun gemak stellen en troosten met hun lichaamstaal, stemgebruik en eventueel een troostend woordje in de thuistaal van het kind. Alle organisaties benadrukken dat voorzieningen erover moeten waken dat elk kind voldoende wordt aangesproken in het Nederlands. Concreet moet een kind dat in zijn thuistaal kan praten met een begeleider van het kinderopvanginitiatief, voldoende contact hebben met begeleiders die enkel Nederlands met hem praten. Voor de afbakening van de talen in kwestie hanteren velen van de bevroegde organisaties de OPOL-methode⁹.

Hoewel een (talig) divers personeelsbestand duidelijk als een meerwaarde wordt beschouwd, is het in de meeste voorschoolse voorzieningen nog allesbehalve een realiteit. Met betrekking tot de eisen aan meertalige begeleiders hechten de bevroegde organisaties – naast een stevige basiskennis van het Nederlands – vooral belang aan een rijke en enthousiaste manier van communiceren met kinderen. Communicatie krijgt daarin een brede invulling; niet alleen *wat* de begeleider zegt, is belangrijk, maar ook *hoe* hij dat doet: hoe je je gezicht laat meespreken, met welke gebaren je een boodschap ondersteunt, hoe je kinderen aankijkt, enz. Kortom: hoe je je volledige persoon inschakelt wanneer je met kinderen communiceert.

5. Adviezen aan professionals van organisaties met betrekking tot taalverwerving en stimulering

We vroegen al onze gesprekspartners welke adviezen zij aan ouders en professionals geven met betrekking tot de verwerving en stimulering van het Nederlands zowel als de versterking van de thuistalen. De meeste organisaties zien zichzelf echter niet bevoegd (met uitzondering van enkelen zoals de Foyer en VGC) om ‘technisch’ taalkundig advies te geven zoals bvb. over de aard van het taalaanbod, interactie, feedback, en dergelijke. Gangbare, algemenere adviezen zijn wel: praat veel met je kind, zorg voor een rijk taalaanbod, en denk na over hoe je verschillende talen gaat gebruiken en een plaats kan geven binnen je gezin (bvb. OPOL, situatiegebonden). Het natuurlijke, spontane taalontwikkelingsproces wordt gewaardeerd en gerespecteerd. Velen kiezen daarom ook voor een pragmatische omgang met betrekking tot de taal in de wenperiode en in emotionele of noodsituaties. Vóór de leeftijd van 6 jaar zijn kinderen immers te jong om heel bewust bezig te zijn met taal of zelfs om bewust te kiezen welke taal ze spreken wanneer ze meertalig zijn.

---

⁹ ‘One person one language’: iedere persoon spreekt consequent één taal met het kind, bvb. mama spreekt Pools en papa spreekt Nederlands.

Hier volgt een verzameling van adviezen, gerangschikt op basis van frequentie van voorkomen (vaakst gegeven advies staat bovenaan):

- geef rijk taalaanbod hele dag door;
- ontlok taalproductie;
- wees talig bezig op een *niet-schoolse* manier; ondersteun en stimuleer kinderen in hun ontwikkeling op een *impliciete, natuurlijke* manier, bvb. tijdens doe-opdrachten of bij het lezen van een verhaaltje voor het slapen gaan; niet enkel expliciet door bvb. dingen te laten benoemen; verbeter niet expliciet, op fouten wijzen heeft geen zin (< 6 jaar - taal is onbewust)
- herhaling is belangrijk, ook om op die wijze een correct model aan te bieden;
- bewuste interactie met kinderen: stel open vragen en wees geduldig (KWAL-principe: kijken-wachten-afwachten-luisteren), neem de tijd voor individuele gesprekjes;
- kies bewust hoe je verschillende talen gebruikt: persoon- (OPOL) of situatiegebonden, een duidelijke regel is handig;
- let op dat je ook aandacht geeft aan de minder actieve kinderen en zorg dat kinderen zich direct aangesproken voelen;
- speel in op wat kinderen zeggen;
- heb aandacht voor wat het kind probeert uit te drukken;
- zorg ervoor dat het kind niet enkel schoolse associaties heeft bij het Nederlands, maar dat het ook een taal is waarin het zijn gevoelens kan uiten en plezier kan beleven;
- respecteer de taalkeuze van de ouders.

6. Over taalachterstand en -ontwikkelingsstoornissen

Buiten het in contact brengen van ouders of professionals met de juiste instanties om kinderen te testen op taalachterstand of -stoornissen, wordt er weinig advies gegeven aan ouders en professionals die zich zorgen maken. Onze gesprekspartners stellen zich eerder vragen rond het gebruik van die termen. Wat is taalachterstand? Gaat het dikwijls niet over algemene achterstand vanwege sociale en economische factoren? Kijken we niet te vaak naar wat kinderen niet kunnen in plaats van wat ze wel kunnen? Aan wiens taal wordt de taal van kinderen gemeten om taalachterstand vast te stellen (mismatch van repertoires)? Erkennen we de talige talenten die er zijn? Geven we kinderen voldoende tijd om de T2 te ontwikkelen? Om af te wijken van die negatieve kijk op de (tweede)taalontwikkeling van kinderen raden sommige organisaties aan de vorderingen van kinderen in kaart te brengen, maar ook om de taalrijkdom die meertalige kinderen meebrengen te benutten als didactisch kapitaal, als een basis om het Nederlands op te bouwen.

7. Noden van organisaties, ouders en de voorschoolse voorzieningen

Dit rapport tracht in kaart te brengen welke adviezen er aan ouders en professionals gegeven worden betreffende meertaligheid en taalstimulering, en of deze gelijklopend zijn. De bevraagde organisaties zitten echter met meer vragen en zouden (o.a. aan de hand van dit rapport) graag te weten komen:

- welke adviezen er gegeven worden aan ouders, en hoe die adviezen gegeven worden;
- of 1ste, 2de, 3delijnsorganisaties nagaan of hun adviezen opgevolgd worden;

- hoe je in je interactie/attitude/werking duidelijk kan maken dat je respect hebt voor de thuistaal en meertaligheid;
- welke vragen ouders en professionals zich stellen en of er wel juiste antwoorden bestaan, welke noden er zijn;
- hoe goed de kennis van het Nederlands moet zijn om taalontwikkeling van kinderen goed te kunnen begeleiden.

Sommigen vinden het nodig dat wordt verduidelijkt waarom de thuistaal belangrijk is, waarom Nederlands leren voor anderstalige ouders ook belangrijk is en te benadrukken dat ouders niet over het hoofd gezien mogen worden als de opvoeders van hun kinderen.

De bevraagde organisaties vragen om conclusies en adviezen die breed inzetbaar zijn in het veld met een realistisch beeld over welke rol kinderdagverblijven kunnen bekleden in de verwerving van het Nederlands. Alvorens de bevindingen van dit rapport uit te dragen naar de kinderopvang is het belangrijk goed af te wegen wat men ermee wil bereiken en hoe men dit het best aanpakt, rekening houdend met een al erg hoge werkdruk in de sector.

De noden van zowel professionals die werken met kinderen als professionals die werken met ouders, zijn volgens de bevraagde organisaties:

- een nauwere samenwerking tussen organisaties waarmee jonge kinderen en hun ouders in contact komen, en dit steeds in overleg en samenwerking met de ouders;
- het afstemmen van de adviezen die door verschillende organisaties gegeven worden met betrekking tot taalstimulering en meertaligheid;
- inzicht in de situatie van een kind (en de context en achtergrond van families) want dat is de voorwaarde om efficiënt aan de slag te gaan met kinderen;
- opleiding en vorming rond taalverwervingsprincipes en het taalontwikkelingsproces van kinderen;
- initiatieven voor en begeleiding bij taalstimulering en meertaligheid;
- concrete vertrekpunten en methodieken;
- meer informatie over de communicatie met ouders en wat er van hen mag verwacht worden;
- begeleiders zelf leren genieten om met taal bezig te zijn;
- anderstalige of meertalige en multiculturele boekjes;
- didactische materialen.

In hoofdstuk V van dit rapport proberen we de meeste vragen waarmee de bevraagde organisaties zitten te beantwoorden (namelijk welke adviezen er gegeven worden aan ouders, en hoe die adviezen gegeven worden; hoe je in je interactie/attitude/werking duidelijk kan maken dat je respect hebt voor de thuistaal en meertaligheid; welke vragen ouders en professionals zich stellen en of er wel juiste antwoorden bestaan, welke noden er zijn; hoe goed de kennis van het Nederlands moet zijn om taalontwikkeling van kinderen goed te kunnen begeleiden). Ook trachten we aan enkele noden van zowel professionals die werken met kinderen als professionals die werken met ouders tegemoet te komen (vooral dan met betrekking tot het afstemmen van de adviezen die door verschillende organisaties gegeven worden over taalstimulering en meertaligheid).

V. Wetenschappelijk onderbouwde adviezen

In het vorige hoofdstuk kregen we een beeld van welke adviezen de voorschoolse sector over taalstimulering en meertaligheid geeft. Om te weten of die adviezen gegrond zijn, lijkten we in dit hoofdstuk wetenschappelijk onderbouwde adviezen op met concrete voorbeelden van hoe dit in de praktijk kan gebeuren. We kiezen ervoor om niet bij elk advies de bron te vermelden (tenzij iets bijna letterlijk is overgenomen). De geraadpleegde literatuur bij dit stuk staat helemaal achteraan in dit rapport.

Deze adviezen zijn pas zinvol wanneer het welbevinden en de betrokkenheid¹⁰ van kinderen hoog is; met andere woorden wanneer kinderen zich veilig en goed voelen in de omgeving waarin ze zich bevinden en zich betrokken voelen bij wat er zich afspeelt in die omgeving. Welbevinden en betrokkenheid zijn basisvoorwaarden voor ieders ontwikkeling. Denk maar aan jezelf: als je bang bent om fouten te maken, ga je niets zeggen; en wanneer het gespreksonderwerp je niet boeit, ga je weinig ondernemen om er iets aan toe te voegen.

Acties rond taalstimulering binnen de voorschoolse sector moeten ingebed zijn in een duidelijk taalbeleid, liefst omschreven in een taalbeleidsplan. Taalbeleid is de structurele en strategische poging van een voorschoolse voorziening om de opvangpraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de kinderen, met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling¹¹. Met je team in de voorschoolse voorziening breng je best eerst de beginsituatie in kaart: Welke (talige) achtergrond hebben de kinderen? Welke behoeften hebben ze? Welke behoeften hebben de ouders? Professionals? Daarna kan je samen bepalen welke doelstellingen je voorop wil stellen. Wat is prioritair, wat is haalbaar? Zit je team op dezelfde lijn? Enkele inhoudelijke vragen die in een dergelijk taalbeleid een plaats moeten krijgen zijn: Hoe gaan we om met meertaligheid? Hoe communiceren we met ouders? Wat is nodig om de behoeften van kinderen, ouders en professionals zo goed mogelijk te beantwoorden? En hoe kunnen we kinderen het best stimuleren en een rijke taalomgeving creëren? Concreet kan je dan acties bepalen en stapsgewijs uitvoeren om naar die doelstellingen toe te werken. Samen van tijd tot tijd evalueren wat je als team al bereikt hebt en welke doelen meer aandacht verdienen, zorgt ervoor dat je kan bijsturen en houdt je op het rechte pad. Maak dus werk van een taalbeleid. Voor inspiratie voor het ontwikkelen van je taalbeleid kan je terecht bij het Centrum voor Taal en Onderwijs <http://cteno.be/startpagina>, en bij verschillende vormingsinstanties die hieromtrent een aanbod doen.

Wanneer welbevinden en betrokkenheid als basisvoorwaarden vervuld zijn en je voorziening een taalbeleid heeft dat als leidraad kan dienen, dan kan je werk maken van taalstimulering en een constructieve omgang met meertaligheid. In dat opzicht zijn er drie fundamentele principes: veel spreekansen, positieve reacties op taaluitingen van kinderen, en een goed taalaanbod. De concrete adviezen aan professionals zullen we dan ook onder die drie noemers behandelen. Deze adviezen zijn van toepassing op de communicatie met en taalstimulering van 0- tot 6-jarigen. Vooraleer we over gaan naar de algemene taalstimulerende adviezen, vinden we het belangrijk even stil te staan bij drie thema's, namelijk de allerjongsten (baby's), meertalige kinderen, en de opvolging van taalontwikkeling en vaststelling van taalachterstand.

---

¹⁰ Wanneer kinderen zich spontaan aangetrokken voelen tot wat er rondom hen gebeurt (<http://www.kindengezin.be/Professioneel/Kinderopvang/vakantieopvangorganiseren/welbevindenbetrokkenheidsstschvo.jsp>). Zie ook ZIKO, ontwikkeld door het ECEGO: Zelfevaluatie - instrument voor welbevinden en betrokkenheid van kinderen in de opvang (http://www.kindengezin.be/Images/Zikohandleiding_tcm149-38527.pdf).

¹¹ Gebaseerd op Van den Branden, 2010.

1. Taalstimulering voor de allerjongsten

Baby's praten nog niet in de enge betekenis van het woord, maar ze reageren wel op de prikkels in hun omgeving en bijgevolg ook op talige uitingen. Ze vinden het heerlijk als je tegen hen praat. Dit kan de hele dag lang, maar zeker ook tijdens het eten en verzorgingsmomenten. Door te vertellen wat je ziet en doet leert een baby luisteren naar taal. Ook kan je inspelen op de non-verbale reacties van een baby door te verwoorden wat je denkt dat hij je willen zeggen. Oogcontact maakt het "gesprek" intenser. Geef geregeld ook het woord aan de baby. Zijn reactie mag dan niet verbaal zijn, maar met zijn gelaatsuitdrukkingen en bewegingen zal je merken dat hij actief deel neemt aan het gesprek! Individueel contact is erg belangrijk voor de allerjongsten.

Door middel van klankspelletjes, liedjes, rijmpjes, verhaaltjes... speel je samen met taal. Een baby vindt herhaling plezierig, en dit zal hem aanzetten tot nabootsing. Ook stimuleer je de baby om aandacht te hebben voor klank, taal en communicatie wanneer je de door hem geproduceerde geluidjes nabootst. Let wel dat je niet enkel gaat communiceren in babytaal. Een rijk taalaanbod is, en blijft, belangrijk.

Wanneer baby's vanaf de geboorte in contact komen (en blijven) met verschillende talen zullen ze meer gevoelig zijn voor uitspraakverschillen en/of taalconstructies, wat het beheersen van verschillende talen later kan bevorderen. Taaldiversiteit in het opvanginitiatief kan dus positief zijn voor iedereen.

Tips om talig bezig te zijn met baby's

- **Praat** met baby's, ook al begrijpen ze niet wat je zegt. Ze luisteren en nemen de taal op.
- **Reageer positief** op hun gelaatsuitdrukkingen, bewegingen en geluidjes.
- **Verwoord** wat je ziet of doet, en ook wat je denkt dat ze je willen vertellen. Zo ontdekken ze het verband tussen taal en betekenis.
- Praat tijdens momenten van gezamenlijke aandacht, over wat baby's zien, horen, voelen, ervaren, zodat ze **taal kunnen beleven**.
- Gebruik geen 'babytaal' in de zin van 'kromme' taal. **Spreek correct en volledig**. Zeg dus bvb. niet 'Pappeke eten?', maar wel 'We gaan fruitpap eten'.
- **Herhaling** zorgt voor een veilige, herkenbare en vertrouwde sfeer waarin kinderen de kans krijgen nieuwe woordjes en taalstructuren te ontdekken.

2. Taalstimulering voor meertalige kinderen

a. Het verloop van een tweedetaalverwervingsproces

Wanneer een jong kind in een nieuwe taalomgeving komt (bvb. een Turkstalig kind gaat voor het eerst naar een Nederlandstalig kinderdagverblijf) gaat het eerst de taal proberen te gebruiken die het al kent (de thuistaal, in dit geval het Turks). Al meteen zal het kind merken dat de taal die in de nieuwe omgeving gesproken wordt, niet zijn thuistaal is. Vele kinderen komen dan in een stille of non-verbale periode. Gedurende een hele tijd - dit kan gaan van enkele weken tot verschillende maanden - gaat het kind de nieuwe taal opnemen, verwerken en beginnen te begrijpen. Daarna zal de jonge taalleerder individuele woorden en uitdrukkingen in de tweede taal (hier het Nederlands) gaan gebruiken. Sommige kinderen imiteren eerst, anderen beginnen al wat te experimenteren met taal. Langzaam evolueert de communicatie van woorden naar zinnen.

Als kinderen een tijd wachten met spreken, of wanneer ze klanken, woorden of patronen uit hun eerste taal gebruiken in de tweede taal, dan geeft dit soms de idee dat de thuistaal de ontwikkeling van de tweede taal in de weg staat, maar niets is minder waar. Onderzoek toont aan dat de meertalige¹² kinderen die het heel goed doen op school, vaak kinderen zijn met een stevig ontwikkelde thuistaal. Tijdens de eerste jaren ontwikkelen kinderen concepten/ideeën over hoe de wereld werkt en leren ze tegelijkertijd de woordenschat nodig om al wat ze leren, ook te verwoorden. Dit is wat de basis vormt voor de verwerving van een tweede taal, maar ook voor de schoolse leerprocessen die later zullen volgen. Het begrijpen van begrippen, denkbeelden en woorden is belangrijk, en niet zo zeer het medium (de taal) waarin dit leerproces verloopt. Het gebruiken van elementen uit de eerste taal in de nieuwe taal, toont dat het kind betrokken is bij het verkennen van en experimenteren met de structuur van de tweede taal.

Hieronder staan de verschillende fasen van het tweedetaalverwervingsproces nog eens duidelijk weergegeven. Dit zijn de grote lijnen: de meeste T2-lerende kinderen volgen dit patroon, maar kenmerkend voor vroege T2-verwerving zijn ook de grote verschillen tussen kinderen, zeker qua tempo, maar vaak ook qua route die ze afleggen.

De **'non-verbale periode'** (ook wel 'stille periode' genoemd): Dit is geen, en mag ook niet gezien worden als, een passieve periode. Kinderen zijn dan 'stil' in één taal maar daarom niet in hun T1¹³. Ze hebben deze non-verbale periode nodig om te kijken, actief te luisteren, om hun omgeving te verkennen, om nieuwe ervaringen te begrijpen en om nieuwe betekenissen te ontwikkelen. Het geven van een maximaal en optimaal taalaanbod is cruciaal. Blijf daarom ook actief met hen communiceren, ook al volgt er vaak geen verbale reactie. Kinderen zullen proberen hun al vergaarde kennis te linken aan de nieuwe taal en context. **Eerst** komt het **begrijpen**, **dan** pas het **spreken**. Let wel dat kinderen zich niet gepusht voelen om de T2 te spreken totdat ze zich zelfzeker genoeg voelen om dit te doen.

Gedurende deze periode zou het kunnen dat kinderen non-verbale gebaren/handelingen of hun thuistaal gebruiken in antwoord op een vraag of om hun noden aan te geven. Ga hier positief mee om en keur het vooral niet af! Kinderen verbieden om de T1 te gebruiken problematiseert de non-

---

¹² Iemand is meertalig wanneer die zich in de ene situatie kan/moet uiten in één taal, terwijl die op een ander moment een andere taal kan/moet gebruiken.

¹³ T1 staat voor hun thuistaal, ook wel moedertaal genoemd. T2 staat voor een tweede taal. Een kind dat met zijn familie altijd Berbers spreekt (zijn T1) en dan plots in een Nederlandstalig kinderdagverblijf terecht komt, zal het Nederlands verwerven als T2.

verbale periode en helpt ze niet om het Nederlands vlugger of beter te verwerven. Vele kinderen zullen woorden en enkele korte zinnen, vaak gebruikt door de begeleider en andere kinderen, beginnen imiteren of 'echoën' (bvb. "plassen" of "pipi doen"). **Alle pogingen** die kinderen ondernemen om te spreken **zouden aangemoedigd en geprezen moeten worden**.

Dan komt er een ontwikkeling van '**formuletaal**' (stukjes zinnen) om te communiceren op sociaal niveau (bvb. "Mijn beurt", "Mama komt zo", "Ik klaar"). Kinderen gaan mee beginnen doen met het produceren van taal die vaak herhaald wordt in verhaaltjes of liedjes. Sommige kinderen gebruiken ook delen van zinnen die vaak samen voorkomen, als één woord, zoals 'in de mand' voor het woord 'mand'.

Het spreken met stukjes zinnen zal even blijven duren, maar kinderen gaan meer en meer **éénwoord-zinnen** (vaak zelfstandige naamwoorden) gebruiken die verschillende taalfuncties uitvoeren (bvb. vragen, antwoorden, benoemen - "Ik?", "Ik.", "Ik!").

Kinderen gaan dan beginnen met hun eigen "**telegrafische**" zinnen (twee- of driewoordzinnen, bvb. "mijn zus sjaal"). Functiewoorden worden vaak weggelaten omdat het hoofddoel is zich verstaanbaar te maken. Non-verbale handelingen komen samen met het spreken.

Later gaan kinderen **eenvoudige zinnen** produceren met fouten in het gebruik van meervouden, vervoegingen, persoonlijke voornaamwoorden en lidwoorden. Die foutjes zijn dus helemaal niet problematisch, maar stapjes in de ontwikkeling. Opnieuw ligt het hoofddoel bij het zich verstaanbaar maken.

Kinderen zullen **meer en meer controle** krijgen over het gebruiken **van functionele taal**. Maar **aspecten van de eerste taal zullen de tweede taal voor een tijd beïnvloeden**. Zulke aspecten zijn: woordenschat; toon en ritme (woorden hebben verschillende betekenissen naargelang de gebruikte toon bvb. in het Chinees); spreekwoorden en zegswijzen; zinsstructuur/woordvolgorde (bvb. in het Nederlands is het onderwerp-werkwoord-lijdend voorwerp: "Ik sluit de deur." In het Urdu is het onderwerp-lijdend voorwerp-werkwoord: "Ik deur sluit"); lidwoorden (de, het, een); voornaamwoorden (hij/zij, hem/haar, ik/mij); voorzetsels (in, aan, bij).

Volwassenen **accepteren best wat kinderen zeggen** en kunnen het daarna anders verwoorden om het juiste model aan te geven. Expliciete verbetering schaadt hun zelfzekerheid. In het algemeen begrijpen kinderen dat er grammaticale structuren zijn in de tweede taal die misschien anders zijn dan in hun eerste taal.

Door je bewust te zijn van bovenstaande taalverwervingsfasen vergroot de kans dat je meertalige kinderen beter kan begrijpen en begeleiden in hun taalleerproces. Gouden regels gedurende het hele verloop zijn: observeer en wees geduldig, dwing het kind niet tot spreken, blijf wel tegen het kind praten (ondersteund door gebaren, prenten, voorwerpen, eventueel woordjes in de thuistaal) en ga positief in op elke poging tot communicatie (non-verbaal en verbaal, zowel in de thuistaal als in het Nederlands).

Tips om het tweedetaalverwervingsproces positief te benaderen

- Vele kinderen gaan door een stille of non-verbale periode: ze nemen de nieuwe taal op, verwerken ze en beginnen ze te begrijpen. **Gun hen die tijd.**
- Daarna gaan ze individuele woorden en uitdrukkingen beginnen gebruiken in de tweede taal door te imiteren en experimenteren met taal. Ga hier positief op in en **moedig hen aan.**
- Weet dat bij het leren van een tweede taal de **thuis taal geen obstructie** vormt maar de basis is waarop gebouwd wordt.
- **Observeer** meertalige kinderen in hun welbevinden, betrokkenheid en taalontwikkelingsproces, en wees geduldig.
- **Dwing** kinderen **niet tot spreken**; blijf wel tegen ze praten (ondersteund door gebaren, prenten, voorwerpen, eventueel woordjes in de thuistaal) en ga positief in op elke poging tot communicatie (non-verbaal en verbaal, zowel in de thuistaal als in het Nederlands).

b. Ouders van meertalige kinderen ondersteunen

Ouders voor wie de opvoeding van hun kind niet vanzelfsprekend verloopt in de meerderheidstaal van hun omgeving (in Vlaanderen is dit het Nederlands), staan voor het maken van een moeilijke keuze en zitten vaak met veel vragen: Zal mijn kind het goed doen op school als we thuis een andere taal spreken? Is het mogelijk om meer dan één taal te spreken thuis? Kunnen we niet beter voor het Nederlands als thuistaal kiezen, ook al spreken we het zelf niet zo goed? Ouders maken niet zomaar een keuze wanneer ze beslissen welke ta(a)l(en) ze thuis gaan spreken met hun kinderen. Een taalkeuze komt tot stand door het afwegen van pragmatische, maar vooral emotionele factoren: in welke taal communiceren de ouders het natuurlijkst? welke taal spreken ze het liefst? welke ta(a)l(en) zal het kind nodig hebben om te communiceren met familieleden? welke ta(a)l(en) heeft het kind nodig om de band met z'n roots niet te verliezen? welke talen geven het kind de meeste mogelijkheden, op persoonlijk maar ook op sociaal of maatschappelijk vlak? Het doorgeven van de moedertaal, of "onze taal" zoals ouders het vaak verwoorden, is belangrijk voor de relatie tussen de ouders, het kind en zijn roots/identiteit. Vooral vanwege die link, het verband tussen taal en identiteit, is het noodzakelijk ouders en kinderen de vrijheid te bieden om hun ta(a)l(en) te beleven en hen hierin te ondersteunen.

Wanneer professionals die met ouders werken geconfronteerd worden met vragen rond meertalig opvoeden, worden ze door de ouders gevraagd om mee te denken over hoe ze best hun kind groot brengen. Dit denkproces zal uiteindelijk leiden tot een beslissing over de ta(a)l(en) waarin ouders hun kind zullen opvoeden. De rol van de professional hierin is meervoudig.

In de eerste plaats is het belangrijk samen met ouders te ontdekken welke noden en verlangens er zijn op vlak van taal. Met welke ta(a)l(en) voelen de ouders zich sterk emotioneel verbonden? Welke ta(a)l(en) spreken ze met elkaar? Welke ta(a)l(en) worden er gesproken in hechte kring (met familie en vrienden)? Welke ta(a)l(en) zal het kind nodig hebben? Welke talen zullen deel uitmaken van de (sociale en culturele) identiteit van het kind? De taak van de professional is niet om hier een oordeel te vellen over de noden en wensen van ouders; wel om ouders te begeleiden in hun denkproces en het maken van een keuze. Ouders kiezen best voor de ta(a)l(en) waarin ze voelen, denken, en die ze het beste kunnen opdat de opvoeding zo natuurlijk en spontaan mogelijk gebeurt.

Wanneer ouders ervoor kiezen om hun kind in meer dan één taal op te voeden, is het aan te raden om samen met hen na te denken over hoe de verschillende talen aan bod zullen/kunnen komen. Wetenschappelijk onderzoek biedt geen éénduidigheid over hoe een meertalige opvoeding best kan verlopen. Er wordt vaak wel gesteld dat het voor zowel kinderen als ouders bevorderlijk is wanneer de verschillende talen gestructureerd aan bod komen. Dit kan bijvoorbeeld door een taal te koppelen aan een persoon (ook wel 'OPOL' – 'one person one language' – genoemd) of aan een situatie. Toch zou het geforceerd (zelfs kunstmatig) kunnen zijn om dit strikt toe te passen: de taal die gebruikt wordt, is de taal die het meest natuurlijk bij de situatie past, en dus kunnen personen verschillende talen gebruiken. Een vader kan tegen zijn kind de eerste taal gebruiken tijdens de maaltijd, maar even goed tegen het kind Frans praten in een Brusselse winkel en Nederlands als de begeleidster van het kinderdagverblijf erbij is.

Het kiezen van de thuista(a)l(en) en de manier waarop deze aan bod zal/zullen komen, is echter geen garantie opdat het kind later de ta(a)l(en) perfect zal kunnen gebruiken. Verschillende factoren spelen hierin een belangrijke rol: rijk taalaanbod, de emotionele link met de ta(a)l(en), de kansen die het kind krijgt om de ta(a)l(en) te gebruiken... Wanneer het kind wat ouder wordt en naar school gaat, is het mogelijk dat het Nederlands de dominante taal wordt doordat het de schooltaal is en ook vaak de taal die gebruikt wordt met vriendjes. Soms verzetten wat oudere kinderen (+ 6 jaar) zich tegen één bepaalde taal. Toch kunnen ouders best bij hun standpunt blijven en de communicatie met het kind verder zetten in de ta(a)l(en) waarvoor ze bewust kozen. Het kind zal later zelf wel uitmaken welke talen voor haar/hem van belang zijn.

De professional kan ouders aanmoedigen om achter hun keuze te blijven staan, er bewust mee bezig te zijn (door o.a. het aanbieden van een rijk taalaanbod), en eraan helpen herinneren waarom ze die keuze gemaakt hebben. Ouders horen versterkt te worden in de opvoeding van hun kind, maar ook is het belangrijk hen te helpen realistische verwachtingen te stellen naar hun kind toe. De schooltaal en dominante taal in de omgeving van het kind zal deel gaan uitmaken van het leven voor zowel het kind als het gezin.

Het is daarom belangrijk dat ouders een positieve houding aannemen tegenover alle talen waarmee het kind geconfronteerd wordt. Het is best dat ze positief ingaan op uitingen van het kind in andere ta(a)l(en) dan de thuistaal; bvb. 'Wow! Ken je al zoveel woordjes in het Nederlands? Leer mij ook eens eentje'. Als een ouder niet vaardig is in de taal waarin het kind veel tijd doorbrengt (bvb. in de kinderopvang, maar ook later op school) dan stuurt het zelf leren van die taal een positief signaal naar het kind: kijk, die taal is ook belangrijk.

Wat de thuista(a)l(en) ook moge zijn, een rijk taalaanbod is belangrijk. Ouders moeten gestimuleerd worden om veel met hun kinderen te praten, vragen te stellen, om samen te spelen, lachen, zingen in welke taal dan ook. Een stevige basis in de thuista(a)l(en) is cruciaal in het verwerven van een tweede taal.

Tips voor het ondersteunen van ouders

- **Beluister** de vragen waar ouders mee zitten en zoek samen naar antwoorden. Begeleid ze in hun denkproces door vragen te stellen over welke talen voor hun gezin belangrijk zijn.
- Wees je ervan bewust dat een taalkeuze steunt op factoren van zowel **pragmatische als emotionele aard**.
- Weet en vertel dat het doorgeven van de moedertaal belangrijk is voor de **relatie tussen de ouders, het kind en zijn roots/identiteit**.
- Wijs ouders op het belang van het **natuurlijke en spontane** verloop van de opvoeding bij het maken van een taalkeuze. Moedig hen aan om hun **intuïtie** te volgen.
- Denk samen na over **hoe** de verschillende talen **aan bod** kunnen **komen**.
- Breng ouders op de hoogte van het belang van een rijk taalaanbod, de kracht van een emotionele link met de ta(a)l(en), en de nood aan kansen die het kind krijgt om de ta(a)l(en) te gebruiken voor **een optimale taalverwerving**.
- Moedig ouders aan om achter hun keuze te blijven staan en er **bewust** mee bezig te zijn.
- Help hen bij het stellen van **realistische verwachtingen** naar hun kind toe.
- Breng hen op de hoogte van het feit dat de schooltaal en dominante **taal in de omgeving** van het kind **deel** zullen uitmaken **van het gezinsleven**.
- Deel dat het aannemen van een **positieve houding** tegenover alle talen waarmee het kind geconfronteerd wordt belangrijk is.
- **Versterk ouders vooral in hun kunnen** en stimuleer hen om veel met hun kinderen te praten, vragen te stellen, te spelen, lachen, zingen...

c. Meertalige kinderen ondersteunen

Als begeleider in een kinderopvanginitiatief kom je met verschillende talen en culturen in contact. Ook hier is een positieve houding naar de ta(a)l(en) die kinderen binnen brengen een must. Soms is het een uitdaging om alle talen evenveel te waarderen, want niet elke taal geniet dezelfde status. Zo heeft het Engels bijvoorbeeld een hoog aanzien door zijn functie als wereldtaal. Het is de taal van de internationale gemeenschap: de taal van het internet, de zakenwereld, het toerisme, de politiek,... Met Engelse taalvaardigheid open je deuren. Minderheidstalen, zoals de talen van mensen van niet-Belgische origine, worden vaak in een heel ander daglicht gezien. Om die reden zou er minder openheid kunnen zijn voor het Turks dan voor het Engels. Talen die geassocieerd worden met een wereldmacht of een bloeiende economie zullen van meer prestige genieten - wat ook een positief effect heeft voor de sprekers van die talen. Als begeleider in een kinderopvanginitiatief (maar ook algemeen als burger in een multiculturele samenleving) is het nodig positief en constructief om te gaan met taaldiversiteit. Niet alleen hoge status-talen maar ook minderheidstalen bieden meerwaarde aan mens en maatschappij. Verschillende talen en hun sprekers horen evenwaardig benaderd te worden en hebben hun functie in de communicatie.

Tips om verschillende talen te waarderen, status te geven en te gebruiken

- **Plan het gebruik van andere talen** dan het Nederlands in het kinderopvanginitiatief (meertalige begeleiders/ouders kunnen activiteiten organiseren waarbij de thuistaal van de kinderen gebruikt wordt, bvb. het vertellen van een verhaal, het zingen van een liedje, of het meespelen en daarbij in de eigen taal te ondersteunen, bvb. door extra uitleg te geven).
- Kom er achter wat **sleutelwoorden** zijn in de thuistaal van het kind, bvb. hallo, toilet, drinken, eten, tot ziens (schrijf die woorden uit zoals ze uitgesproken worden en deel ze met collega's).
- Maak **meertalige labels** voor de ruimte, bvb. tafel, kast, toilet.
- Zorg dat **meertalige materialen** zoals (digitale) prentenboeken en CD's binnen handbereik zijn.
- Moedig ook (ouders van) kinderen aan CD's en DVD's mee te brengen waarop **andere talen te horen** zijn.
- Moedig meertalige kinderen aan hun liedjes en rijmpjes te **delen** in hun thuistaal.
- Zorg voor de zichtbaarheid van de thuistalen van de kinderen door bvb. ouders te vragen om lege verpakkingen van voedingsmiddelen of magazines in hun taal mee te brengen. Door deze in concrete spelsituaties te plaatsen, bvb. bij het winkeltje spelen, geef je erkenning aan ieders taal en draag je alvast een steentje bij aan de ontluikende geletterdheid en het metalinguïstisch bewustzijn van kinderen.

Interesse voor de thuista(a)l(en) en culturen van kinderen is bevorderlijk voor hun welbevinden. Kennis van het verwervingsproces van een tweede taal (zie eerder) is nodig om meertalige kinderen goed te kunnen opvolgen, te ondersteunen en ook te stimuleren in de verwerving van het Nederlands.

Volgende strategieën helpen kinderen specifiek bij het opnemen van de taal die ze horen en bij het ontwikkelen van een gevoel voor patronen, betekenissen en variatie van taalfuncties in een nieuwe (taal)omgeving. Tips voor de algemene taalstimulering van meertalige kinderen, die gelden voor alle taallerende kinderen, vind je geïntegreerd onder punt 3. Taalstimulerende adviezen.

Tips om kinderen een nieuwe taal te helpen verwerven

- Maak alles concreet. Gebruik **visuele** tekens en materialen - prenten, boeken, foto's, voorwerpen, poppen.
- **Ondersteun** communicatie (breng info over met een gebaar, een actie of een directe blik).
- **Gebruik de thuistaal** om de te leren taal begrijpelijker te maken (zet meertalige begeleider/ouders in of leer veelvoorkomende woorden/ zinnen).
- Betrek het kind met **meertalige muziek**; gebruik gebaren om de liedjes verstaanbaar te maken.
- Zorg voor **activiteiten die taalgebruik stimuleren** in het spel. Als een kind de taal ook nodig heeft bij het spel, dan zal het er meer aandacht aan geven en dan 'beklijft' de taal beter.
- Zorg voor **'veilige' activiteiten die taal natuurlijk met zich meebrengt** op een niet-bedreigende manier, bvb. zand- en waterspel: er staat geen einddoel voorop dus is er ook geen angst om fouten te maken.
- Gebruik de **naam** van het kind regelmatig zodat het zich betrokken voelt.
- Gebruik **rijke taal** in combinatie met **eenvoudige opdrachten**, bvb. "Eerst gaan we onze handen wassen. Was je handen maar met deze zeep. Hmmm, die ruikt zo heerlijk!".
- Betrek het kind in sociale **verantwoordelijkheden** zoals het uitdelen van koekjes of werkjes.
- Betrek **andere kinderen** als focus in een gesprek.
- Moedig kinderen aan om goed te **luisteren** naar elkaar.
- Zorg voor activiteiten en routines die **kind-kind interactie** stimuleren.
- Betrek het kind in **kleine groepjes met andere kinderen** die een goed rolmodel vormen van de te leren taal.
- Zorg ook voor momenten waarop het kind **samen** kan **spelen** met anderen die **dezelfde taal** spreken, zodat kinderen elkaar kunnen helpen als ze iets niet verstaan.
- Zorg voor antwoordkansen door **herhaling** (bvb. bij het vertellen van een verhaal).
- **Blijf praten** zelfs wanneer kinderen niet reageren.
- **Aanvaard** non-verbale antwoorden - oogcontact en knikken.
- **Bemoedig en prijs elke poging tot communicatie** en elk gebruik van humor.

3. Het opvolgen van de taalontwikkeling en vaststellen van taalachterstand

In 'Stemmen uit het veld' komt duidelijk naar voren dat zowel professionals als ouders met veel vragen zitten rond taalachterstand: Wanneer is er sprake van taalachterstand? Zijn we niet te fel gefocust op wat kinderen niet i.p.v. wel kunnen?

Ook wanneer een kind meertalig wordt opgevoed, zijn er veel vragen: Aan wiens taal wordt de taal van meertalige kinderen gemeten om taalachterstand vast te stellen (mismatch van repertoires)? Erkennen we de talige talenten die er zijn? Geven we kinderen voldoende tijd om de T2 te ontwikkelen? Hier zetten we alles even op een rijtje.

De (taal)ontwikkeling van kinderen verloopt grillig. Het taalverwervingsproces verloopt niet voor elk kind hetzelfde. Terwijl het bij het ene kind allemaal wat trager gebeurt, slaat het andere kind al eens een stapje over (net zoals sommige kinderen heel lang blijven kruipen en andere kinderen het kruipen overslaan alvorens ze stappen). Het ene kind zal vooral investeren in begrijpen en het andere in proberen te praten, maar dat kan een paar maanden later al omgekeerd zijn. Hou het algemene ontwikkelingspatroon in je achterhoofd, maar wees niet te snel ongerust. Ieder kind is anders. Professionals kunnen bij het observeren van de ontwikkeling van kinderen van 0- tot 3-jarigen eventueel gebruik maken van observatie-instrumenten uit het ZiKo-Vo: kindvolgsysteem voor baby's en peuters (<http://www.cegopublishers.be/>), al wordt de ontwikkeling van taalvaardigheid daarin enkel globaal opgenomen.

Denk je dat er toch meer aan de hand is? Dan kan je als professional best eerst even praten met de ouders. Kom erachter of zij hetzelfde ervaren. Indien het gaat om een meertalig kind, achterhaal dan of het in een andere taal anders ontwikkelt en niet het klassieke patroon volgt. Probeer ook na te gaan of het taalaanbod thuis voldoende rijk is. Wordt er veel gesproken met het kind? Als je merkt dat kinderen thuis onvoldoende taalinput krijgen, ga dan samen op zoek naar laagdrempelige taalstimulerende activiteiten.

Taalachterstand is een gevolg van onvoldoende taalaanbod en spreekkansen, maar denk niet te vlug aan taalachterstand. Er is een groot verschil tussen algemene taalachterstand (ontwikkeling) en taalachterstand in een taal(variëteit). Van jonge kinderen die het Nederlands niet als thuistaal hebben kunnen we niet verwachten dat ze binnen de kortste keren de taalvaardigheid bereiken van een Nederlandstalige leeftijdsgenoot. Ze mogen dan wel achterstand vertonen in het Nederlands, maar dit is daarom niet zo in een andere taal (bvb. de thuistaal). We moeten kinderen voldoende tijd geven om een taal (hier het Nederlands) te verwerven.

Ook de term 'taalarmoede' hoort voorzichtig gebruikt te worden. Taalaanbod is vaak situatiegebonden. Omdat een ouder weinig woorden gebruikt bij het brengen en halen van het kind aan het kinderopvanginitiatief, wil dat niet zeggen dat die ouder thuis ook maar weinig communiceert met het kind. Ook duidt het ontbreken van leesboekjes in de thuissituatie bvb. niet noodzakelijk op een taalarme omgeving. Uiteraard werkt de aanwezigheid van vertel- en prentenboekjes taalstimulerend, maar er zullen ook ouders zijn die verhalen vertellen zonder de ondersteuning van een boek. Inschatten hoe talig de thuisomgeving van een kind is, is alles behalve eenvoudig, zeker wanneer je de taal niet machtig bent. Toch blijft de thuistaal erg belangrijk voor de identiteitsontwikkeling van een kind. Het is dan ook niet de bedoeling dat je als professional een oordeel velt. Wel is het aan te raden om samen met ouders op zoek te gaan naar hoe dat je kinderen meer of beter kan ondersteunen in hun taalontwikkeling.

Wanneer je denkt dat een kind van voldoende rijk taalaanbod geniet maar het toch systematisch taalfouten blijft maken, is het belangrijk dat je probeert uit te sluiten of het om een fysiek/medisch probleem dan wel om een taalstoornis gaat. Het ene kan wel makkelijker dan het andere.

Ouders kunnen met al hun vragen over de ontwikkeling van jonge kinderen terecht bij het consultatiebureau van Kind en Gezin of de behandelende arts, ook met vragen over de taalontwikkeling. Bij elke baby wordt het gehoor in de eerste maand na de geboorte getest door de regioverpleegkundige van Kind en Gezin.

Het testen van taalontwikkeling is complexer, des te meer omdat je kinderen jonger dan vijf jaar niet betrouwbaar kan testen. Tot vijf jaar kan je enkel het kind observeren in een natuurlijke situatie. Zo kun je zien hoe het kind zich talig gedraagt, of er niet eerder een sociaal of een emotioneel probleem is. Wanneer er een probleem is dat voorkomt in alle situaties, en in alle talen die het kind kent of leert, dan kan er sprake zijn van een taalstoornis.

De consultatiebureau-arts of de behandelende arts kunnen bij een vermoeden van een taalstoornis ouders doorverwijzen naar logopedisten, expertisecentra, gespecialiseerde centra, bvb. het CODE expertisecentrum Lessius (<http://www.lessius.eu/code/>) of revalidatiecentra voor gehoor en spraak of revalidatiecentra voor taal en ontwikkelingsproblemen, maar deze zijn vooral gericht op het diagnosticeren van motorische taalontwikkelingsstoornissen met het oog op logopedische remediëring. Er kan ook doorverwezen worden voor een nieuwe gehoortest op latere leeftijd. Voor kinderen ouder dan drie jaar wordt de taalvaardigheid op school opgevolgd, in samenwerking met zorgcoördinatoren en het CLB. Specifiek voor kleuters is er de observatielijst bij Het Referentiekader Vroege Tweedetaalverwerving (<http://www.cteno.be>).

Tips voor het opvolgen van de taalontwikkeling en vaststellen van taalachterstand

- Wees geduldig en bied kinderen voldoende **tijd** om talig te ontwikkelen.
- **Praat met ouders** over de taalontwikkeling van hun kind.
- **Oordeel niet** over het taalaanbod thuis. Ga eerder samen met ouders op zoek naar hoe het kind beter kan ondersteund worden in zijn taalontwikkeling, zowel thuis als in de voorschoolse voorziening.
- Wanneer je denkt dat er meer aan de hand is, probeer eerst uit te sluiten of het om een **fysiek/medisch probleem** gaat en verwijs ouders hiervoor in de eerste plaats naar het consultatiebureau van Kind en Gezin of de behandelende arts (bvb. laat het gehoor testen). Zij kunnen bij een vermoeden van een taalstoornis ouders doorverwijzen naar **logopedisten, expertisecentra of revalidatiecentra**.

4. Taalstimulerende adviezen voor alle kinderen (Nederlands als T1 en T2)

a. Veel spreekkansen bieden

Gesprekjes voeren

Belangrijk is dat kinderen heel veel kansen krijgen om, op hun niveau, allerlei boodschappen te produceren: over zichzelf vertellen, over wat ze aan het doen zijn, over hun omgeving, hun familie, hun emoties, hun fantasieën, enz. Kinderen die pas een nieuwe taal zijn beginnen leren, gaan eerst door een *non-verbale of*

stille periode. Ook in de periode waarin kinderen niet spreken, zijn ze bezig met taalverwerving. Ze luisteren, leren nieuwe woorden, worden zich bewust van (zins)patronen, enz. Daardoor kunnen ze – als ze eenmaal beginnen te spreken – soms meteen verrassend complexe zinnen gebruiken. Hoe lang de stille periode duurt, verschilt per kind. Kinderen die een lange stille periode hebben doorgemaakt, zijn vaak even ver in hun taalontwikkeling als kinderen met een korte stille periode.

Tips

- Zorg voor een veilige en **uitnodigende** sfeer waarin kinderen zich **op hun gemak** voelen.
- Voer individuele gesprekjes en **gesprekjes in kleinere kring**. Op die manier zullen kinderen spontaner praten.
- Kom op **ooghoogte** met het kind.
- Stimuleer kinderen om te spreken, maar **dwing** hen **nooit**.
- Sluit aan bij de **belangstelling van het kind**.
- **Wacht!** Geef kinderen tijd om te reageren.
- Neem het woord **niet te snel** over.
- **Bewaak** de **sprekkansen** van individuele kinderen. Zorg ervoor dat niet enkel assertieve kinderen aan het woord zijn.
- Toon **oprechte aandacht** voor wat het kind zegt en doet.
- Reageer **spontaan** en zorg onmiddellijk voor **nieuwe sprekkansen**.
- Sommige kinderen komen **makkelijker** tot **praten via een pop of beer**. Ze verwoorden wat de pop/beer doet, voelt, weet, denkt. Dat is minder direct dan rechtstreeks aangesproken worden.
- Lok spontane reacties uit door zelf **iets 'geks'** of 'fouts' te zeggen.

Voorbeeld¹⁴

(Kyran is nieuw in het kinderdagverblijf. De begeleider ziet dat ze niet tot spel komt. Kyran heeft wel een pop in haar handen. De begeleider gaat bij Kyran zitten.)

Begeleider: Ik ruik precies kaka. Heeft ze geen kaka gedaan? (Knijpt neus dicht) Beuh. Ik denk dat de pop een propere broek nodig heeft. Ik denk het. Ga jij ze een propere broek aandoen?

Kyran: Ja.

Begeleider: Ja? Gaan we eens kijken? Voor een propere broek. Ze heeft een propere broek nodig, denk ik.

---

¹⁴ Naar Van den Branden (2010).

(Begeleider staat op en gaat naar de poppenhoek. Kyran volgt met pop.)

Begeleider: Kom, leg ze hier maar eventjes op de tafel. Dan gaan we eens kijken. *(Doet hand voor de mond en kijkt verwonderd.)* Oei, ze heeft zelfs geen broek aan. Die heeft geen broek aan. Oh, dat is een baby zonder broek. Zullen we ze een broek aandoen? Ja *(knikt ja)* ...of neen *(knikt neen)*?

Kyran: Ja

Begeleider: Ja? We gaan eens kijken in de kast. Wil jij eens kijken? Zet je potje hier eventjes op *(wijst naar de kast)*. Zet je potje hier eventjes op de kast *(wijst opnieuw)*.

(Kyran reageert niet.)

Begeleider: Neen? Dit potje *(wijst het potje aan)* ... daar eventjes opzetten *(wijst opnieuw naar de kast)*.

(Kyran zet het potje op de kast.)

Begeleider: Ja. Dan kan je kijken in de kast.

(Flor, een meer taalvaardig kind, komt erbij staan.)

Flor: Baby moet knuffel hebben.

Begeleider: Moet ze ook een knuffel hebben? Ja, dat geloof ik. Het is veel leuker met een knuffel. En waar zijn die lintjes hier? Voilà. Nu heeft ze een broek aan. Is dat de knuffel voor de baby? Ja? Dat moet je aan Kyran geven, Flor. *(Flor geeft de knuffel aan Kyran.)* OK. Misschien gaat Kyran ze in bedje leggen of misschien gaat ze ermee wandelen. Ik weet het niet wat ze gaat doen. Ga je ze in bedje leggen .... of wandelen? In de buggy *(wijst de buggy aan)*. Daar is de buggy. Zie je de buggy? Neen? Neen? *(Kyran knikt neen.)* Kies zelf maar.

Vragen stellen

Door kinderen vragen te stellen geef je hen spreekkansen. Het soort vragen die je als volwassene aan kinderen stelt, bepalen de spreekruimte¹⁵ en het verdere verloop van het gesprek. Zo zijn open vragen moeilijker, maar wel een pak stimulerender dan gesloten vragen: "Speel je met de blokken?" vs. "Waarmee speel je?" vs. "Wat ben je aan het doen?". Proces- en ervaringsvragen zetten meer aan tot productie dan kennisvragen (zie onder voor vbn.). Wees bewust van de kracht van vragen voor de taalstimulering van jonge kinderen. Ook aan baby's kan je vragen stellen. Las een pauze in zodat ze kunnen reageren (door een 'uh', een glimlach, een beweging met de handjes,...). Soms zal je ook zelf al eens het antwoord invullen, om het gesprek te kunnen verderzetten. Wat belangrijk is bij 0- tot 6-jarigen is dat je varieert in je vraagstelling, dat je vragen afwisselt met rustmomenten en momenten waarin je uitleg geeft en woorden aanreikt en dat je luistert naar de antwoorden die kinderen geven.

Tips

- **Stel vaak genoeg vragen** om kinderen spreekkansen te geven.
- **Leer spreekkansen zien.**

---

¹⁵ Met spreekruimte bedoelen we de tijd die je geeft aan en virtuele ruimte die je creëert voor het kind om een antwoord te formuleren.

- Overval kinderen niet met een opeenstapeling van vragen over verschillende onderwerpen. **Eén vraag per ‘spreekbeurt’** waar ja dan op kunt doorgaan, is meer haalbaar.
- Stel aan ieder kind **verschillende soorten vragen**.
- Stem je vraag af op wat het kind aankan, maar **daag kinderen ook uit**.
- Stel **natuurlijke vragen**, vragen die voortvloeien uit waar het kind mee bezig is of over iets wat het kind boeit.

Voorbeeld

Waar speel jij graag mee? (*open vraag*)

Eet je graag frietjes? (*gesloten vraag*)

Hoe wil je die doos dichtmaken? (*procesvraag*)

Heb jij al eens een brandweerwagen gezien? (*ervaringsvraag*)

Welk dier legt eitjes? (*kennisvraag*)

Voorbeeld van een gesprekje waarbij de begeleidster doorvraagt, zodat het kind tot een succeservaring komt bij het spreken:

Jasmina: “Gespeeld, met ehhh van ... Gabriëlle. Die die pop... . En met ze mama van supermarkt.”

Begeleidster: “Ah, heb je met Gabriëlle gespeeld?”

Jasmina: “Ja...”

Begeleidster: “Jullie hebben met de poppen gespeeld?”

Jasmina: “Ja, barbie.”

Begeleidster: “Jullie hebben met de barbiepoppen gespeeld?”

Jasmina: (knikt)

Begeleidster: “En toen zijn jullie met de mama van Gabriëlle naar de supermarkt geweest?”

Jasmina: “Ja, ook David.”

Begeleidster: “Wat leuk. Je hebt gisteren bij Gabriëlle gespeeld. Jullie hebben eerst met de barbiepoppen gespeeld en daarna zijn jullie naar de supermarkt gegaan. Samen met de mama van Gabriëlle, én met David. Wat goed verteld, Jasmina!”

Interactie met oudere kleuters

Het spreekt voor zich dat je met een kind van vijf een ander soort interactie hebt dan met een baby. De globale taalstimulerende principes zullen bij kleuters niet wezenlijk verschillen, maar je kunt de interactie wel uitdagender maken doordat hun cognitieve ontwikkeling al een stuk verder staat. Je moet bij alle jonge kinderen werk maken van spontane interactie. Alleen zal je bij baby's en peuters nog meer zelf aan het woord zijn en zal hun reactie vaak non-verbaal zijn. Het is belangrijk dat je veel input blijft geven want dat zorgt ervoor dat hun taalbegrip groter wordt. Bovendien zal jouw input een stevige basis vormen voor de eigen taalproductie van het kind. Je kunt de interactie geleidelijk aan moeilijker maken naarmate kinderen zich ontwikkelen.

Eens als kinderen naar school beginnen te gaan, komen ze in contact met een taal die vaak toch anders is dan de taalvariëteit die ze gewoon zijn; dit wordt vaak schooltaal of 'academische' taal genoemd. Deze taal is nodig om op een efficiënte manier te kunnen praten over complexe onderwerpen. Voor jonge kinderen is een onderwerp al complex wanneer het gaat over iets wat zich niet in de directe omgeving bevindt of afspeelt (bvb. de nieuwe auto van nonkel Koen, wat ze in het weekend gedaan hebben,...). Je kan samen met kinderen al aan deze taalvariëteit wennen door dieper in te gaan op wat kinderen zeggen, door ze uit te dagen specifiek te zijn, door te praten over daar-en-toen i.p.v. hier-en-nu en door taal aan te bieden die net ietsjes moeilijker is dan de taal die kinderen al kennen. Dit kan je tijdens allerhande interactiesituaties: in een gesprekje aan tafel, tijdens het spelen, in de auto, tijdens een bezoek aan oma... (zie vbn. onder).

Tijdens voorleesmomenten bevorder je het welbevinden van kinderen: gezellig samenzijn en genieten van een boek. Kinderen vinden het heerlijk. Het voorlezen van een boekje leent zich ook erg goed voor het stimuleren van complexere taal. Wanneer je dieper in gaat op het verhaal (door vragen te stellen, uit te weiden) kom je vanzelf tot betekenisvolle gesprekjes waarin die taal aan bod komt. Ga dus zeker een stapje verder dan de tekst van het boek.

Tips

- Bouw net als bij baby's en peuters **veel kansen tot interactie** in.
- **Geef het niet op** wanneer de interactie in het begin beperkt is.
- Durf kinderen moeilijkere vragen te stellen die hen **stimuleren in hun denken**.
- **Ga dieper in op wat kinderen aanbrengen**.
- Sluit aan bij wat kinderen zeggen, maar **daag ze uit** specifiek te zijn.
- Hoe ouder het kind, hoe verder je kunt **weggaan van het bekende**, van de eigen leefwereld van het kind. Je kunt praten over onbekende stukjes van de wereld, over "daar en toen" (i.p.v. hier en nu) en over het perspectief van de ander.
- Bied taal aan die **net een stapje moeilijker** is dan het niveau van het kind op dat moment. Pas dan leren ze taal.
- **Ga** bij het voorlezen soms **verder dan de tekst** van het boek.

Voorbeeld¹⁶

Minder complex	Complexer
<i>Hier-en-nu</i> Bvb. praten over het pakje dat we aan het inpakken zijn	<i>Daar-en-toen</i> Bvb. praten over de pakjes die we enkele maanden geleden hebben gekregen
<i>Vage instructies</i> Bvb. bouw eens een huis	<i>Precieze opdrachten</i> Bvb. bouw eens een huis met vier ramen, een grote tuin eromheen en een grote garagepoort waar de auto kan binnenrijden
<i>Receptief</i> Bvb. instructies begrijpen om een kaartspelletje te spelen	<i>Productief</i> Bvb. zelf vertellen hoe een kaartspelletje werkt, wat de regels zijn, wanneer je wint
<i>Beschrijving van losse elementen</i> Bvb. beschrijven wat je in het weekend hebt gedaan	<i>Beschrijven van verbanden tussen elementen</i> Bvb. beschrijven waarom je in het weekend niet naar de zoo bent kunnen gaan, hoe je je daarbij voelde en wat je tegen je slechte humeur hebt gedaan
<i>Concreet</i> Bvb. beschrijven wat je aan het drinken bent	<i>Algemeen en abstract</i> Bvb. hardop nadenken over hoe gezond je drankje is
<i>Bekende wereld</i> Bvb. praten over je eigen tekening	<i>Onbekende wereld</i> Bvb. praten over de prenten van een prentenboek dat zich in een ver land afspeelt
<i>Bekende gesprekspartner</i> Bvb. aan de begeleider vertellen hoe je samen met haar koekjes hebt gebakken	<i>Minder bekende gesprekspartner</i> Bvb. aan de mama van een ander kindje vertellen hoe je de koekjes hebt gebakken
<i>Ik-perspectief</i> Bvb. vertellen over wat je leuk vindt	<i>Ander-perspectief</i> Bvb. vertellen waarom een vriendje verdrietig is

¹⁶ Naar Van den Branden (2010).

b. Inspelen op taaluitingen

Reageren op wat kinderen zeggen

Als jonge kinderen spontaan iets zeggen of als ze antwoorden op een vraag, is het van groot belang om daar positief op te reageren. Je kunt op zeer verschillende manieren reageren op uitingen van kinderen: door uit te breiden, vragen te stellen ter bevestiging, uit te dagen, door te vragen, en terug te kaatsen. Ook is het belangrijk dat begeleiders jonge kinderen helpen verwoorden wat ze willen vertellen en dat ze de tijd nemen om uit te zoeken wat het kind precies bedoelt.

Tips

- Stel vragen die naar meer details of nieuwe aspecten vragen. Zo **breid** je de **sprekkansen uit** en toon je dat je geïnteresseerd bent in wat het kind te vertellen heeft.
- Wanneer je niet goed weet wat een kind bedoelt, herhaal dan zijn uiting op een vraagtoon om **bevestiging** te krijgen.
- **Daag kinderen uit** door te reageren op een speelse, plagende of uitdagende manier op wat ze doen en zeggen.
- Met **doorvragen** kan je meer informatie achterhalen over wat het kind doet/denkt/voelt.
- Reageer op foutjes door in je antwoord de juiste vorm aan te bieden. Dit **'terugkaatsen'** is erg voedend voor de taalverwerving.

Voorbeeld¹⁷

Kind:	Ik moet naar dokter!
Begeleider:	En waarom moet je naar de dokter? Waar heb je pijn? (<i>uitbreiding</i>)
Kind:	Beeboo!
Begeleider:	Is je beer boos? (<i>vragen ter bevestiging</i>)
Kind:	Kijk, frietjes!
Begeleider:	Bwaa, frietjes, zo vies, gooi die maar vlug in de vuilbak! (<i>uitdagen</i>)
Begeleider:	Wat heb je getekend?
Kind:	Choco.
Begeleider:	Hmmm, en wie is die choco dan aan het opeten?
Kind:	Ikke.
Begeleider:	Huh? Dat is vreemd. Dat ventje dat de choco opeet, heeft een baard...
Kind:	Ikke, ikke... baard.

---

¹⁷ Naar Van den Branden (2010).

- Begeleider: Ah ben je dan verkleed? Heb je een baard opgeplakt? Zoals met carnaval?
 Kind: Ja ja. (*doorvragen*)
- Kind: Been gebreekt!
 Begeleider: Oei oei! Dat popje heeft haar beentje gebroken! (*terugkaatsen*)

Reageren op fouten

Bij jonge kinderen heeft het zeer weinig effect om fouten expliciet te verbeteren. Ze hebben niet altijd door waarop de verbetering slaat en zijn ook veel meer bezig met de betekenis van taal dan met de vorm. Bovendien is hun brein er nog niet aan toe om expliciete informatie over de vorm van een taal netjes op te slaan en op het gepaste moment weer boven te halen. De geleidelijke, natuurlijke taalverwerving die kinderen opbouwen vanuit mondelinge gesprekken neemt altijd weer de bovenhand. Het is daarom beter om jonge kinderen in natuurlijke gesprekken te voeden met rijk en correct taalaanbod, veeleer dan hen expliciet op hun vormfouten te wijzen.

Tips

- **Berisp** kinderen **niet** wanneer ze fouten maken.
- **Verbeter** fouten van kinderen **niet expliciet** door op de foute vorm te wijzen.
- **Herhaal** de uiting van het kind **en bied** in je herhaling het **juiste model** aan (*terugkaatsen*).
- **Lok** met je reactie meteen **nieuwe taalproductie uit** bij het kind. Zo bekrachtig je het kind in zijn taalgebruik.

Voorbeeld

- Kind: Ik heb getekenen een auto.
 Begeleidster: Wauw, wat een mooie auto heb jij getekend! Van wie is die auto?
- Kind: Ik draw een auto (*code-wisseling: Engels woord in Nederlandse zin van een meertalig kind*).
 Begeleidster: Wauw, wat een mooie auto ben jij aan het tekenen! Van wie is die auto?

c. Een goed taalaanbod geven

Rijk taalaanbod

In de communicatie met baby's en jonge kinderen is de verleiding vaak groot om je taal te vereenvoudigen, bvb. door voorwerpen aan te wijzen en er de aandacht op te vestigen met woordjes als 'dat', 'hier', 'kijk', 'zo', enz. Het is echter belangrijk dat je op een rijke, niet vereenvoudigde manier tegen hen spreekt. 'Gewone' situaties vormen een buitengewone gelegenheid om kinderen een rijk taalaanbod te geven dat ze meteen kunnen vasthouden aan een concrete ervaring. Praat op een natuurlijke manier met kinderen, zonder je taal te reduceren. Baby's en jonge kinderen leren klanken, woorden en intonatie wanneer je in gewone, dagdagelijkse situaties verwoordt wat je ziet en wat je doet.

Tips

- **Praat spontaan en natuurlijk** over wat het kind doet en beleeft.
- Gebruik een rijke en **gevarieerde taal**.
- Spreek in korte, maar **volledige zinnen**.
- Praat **rustig**.
- Leg de nadruk op **kernwoorden** (door verandering in toonhoogte, tempo, volume, plaats in de zin, herhaling).

Voorbeeld¹⁸

Kind: Oei! Valt!
Begeleider: Oei, de verf is op de grond gevallen. Dat zal ik wel even opkuisen.

Minder rijk	Rijker
a. Waar is de auto? Hier (wijst naar trui).	a. Waar zie je een auto? Ja, hier, kijk, er staat een auto op je trui!
b. Pak deze maar.	b. Pak deze stift maar.
c. Waar is het? Oh daar!	c. Waar is het muisje? Oh daar, achter de boeken!
d. Doe maar! Nee, naar daar!	d. Draai maar aan de stop! Lukt het niet? Probeer eens om naar de andere kant te draaien.

---

¹⁸ Naar Henrichs (2010).

Begrijpelijk taalaanbod

Wanneer je met jonge kinderen praat, is het onvermijdelijk dat je woorden en uitdrukkingen gebruikt die het kind nog niet (actief) beheerst. Rijke taal loopt vooruit op wat kinderen al zelf kunnen zeggen. Door nieuwe taal aan te bieden geef je impulsen aan de talige groei van kinderen. Nieuwe woorden moeten wel begrijpelijk gemaakt worden. Kinderen leren het best wanneer ze het onbekende kunnen vasthangen aan iets bekends. Belangrijk is dat de begeleider actief opvolgt of kinderen de boodschap begrijpen en zo nodig het taalaanbod herhaalt of aanpast om het begrip te bevorderen.

Tips

- Maak nieuwe taal **zichtbaar** en **tastbaar** door ze visueel te ondersteunen door **prenten, gebaren, voorwerpen, aanwijzen,...**
- Bied een **context** aan voor het nieuwe taalaanbod. Verbind het nieuwe taalaanbod met: een **handeling** ('rijden': voer ze uit met een echt autootje), een visuele, auditieve of tactiele **ervaring** (laat het kind de handeling doen en maak ondertussen zelf het bijhorende geluid ("brrrr")), eerder taalaanbod dat het kind **kent** ("de auto rijdt op de tafel, de auto rijdt op de mat, de auto rijdt op de stoel..."), eerdere ervaringen of **kennis van de wereld** van het kind (ga aan het raam staan en verwijst naar de rijdende auto's op straat).
- Gebruik **alle mogelijke middelen** om het begrip te verhogen.
  - Spreek **niet te snel** en **articuleer** goed.
  - **Breng 'reliëf' aan in wat je zegt.** Dat kan door je intonatie, door herhaling of door de kern van je boodschap naar voren te brengen.

(intonatie - "Wil je met de bál spelen?", herhaling - "Wil je met de bal spelen? Met de bál?", kern naar voor - "De bal. Wil je met de bal spelen?")
  - Gebruik ook je **gezichtsexpressie**, wijs dingen aan, gebruik gebaren en prenten.
  - **Herhaal** waar nodig.
- **Volg actief op** of de kinderen begrijpen wat je zegt.

Voorbeeld

Anissa en de begeleider spelen aan de watertafel.

Begeleider: Giet dat bekertje eens vol, Anissa.

Anissa giet het maar half vol.

Begeleider: Is het vol nu?

Anissa kijkt vertwijfeld.

Begeleider: Bijna wel he. Vol is helemaal tot van boven. Giet maar!

Anissa giet er water bij, tot aan de rand van het bekertje.

Begeleider: Ja kijk, nu is het bekertje vol. Goed gedaan Anissa!

VI. Conclusie

Met dit onderzoeksrapport staan we aan het eind van een kort, maar erg leerrijk proces. Tijdens de bevraging van het veld waren we getuige van een grote consensus over de algemene adviezen die gegeven worden door de betrokken organisaties rond taalstimulering en meertaligheid, die ook grotendeels in de lijn lagen van de wetenschappelijke inzichten met betrekking tot deze thematiek waarover we vandaag beschikken. Opvallend waren ook de grote zorg voor deze thematiek en het respect voor thuistalen. Door het gedragen engagement in de sector hebben we er vertrouwen in dat dit rapport en de inzichten en adviezen die erin geformuleerd staan, ingang zullen vinden bij de organisaties en voorzieningen die werkzaam zijn in de voor- en buitenschoolse sector. We hopen vooral dat dit onderzoeksrapport, professionals die werken met kinderen maar ook professionals die werken met ouders, zal ondersteunen en inspireren in hun werking.

VII. Aanbevelingen voor verder onderzoek

Verder onderzoek over deze materie situeert zich op twee niveaus: het fundamentele wetenschappelijk onderzoek naar taalverwerving en meertaligheid, en het meer toegepaste onderzoek naar de implementatie en het effect van vernieuwende praktijken m.b.t. taalstimulering en positief omgaan met meertaligheid.

Op fundamenteel vlak is er grote nood aan inzichten m.b.t. vroege tweede taalverwerving. We gaven in dit rapport al een set adviezen gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, maar dat neemt niet weg dat daar nog veel vragen onopgelost blijven of verdere empirische onderbouwing nodig hebben. Als we ervan uitgaan dat kinderen taal impliciet (onbewust, al doende) verwerven, taal gebruiken als een middel om een functioneel, een 'levensecht' doel te bereiken, door het actief participeren in motiverende taalgebruik-situaties, dan moeten we onderzoeken welke factoren het impliciete leren bevorderen en afremmen. Het is ook nodig een scherper beeld te krijgen van wat (tweede) taalverwerving precies zo moeilijk maakt. De verwerving van een tweede taal of de schooltaal vormt voor vele (meestal kansarme) kinderen vaak een groot struikelblok. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn verschillende interactie- en socialisatiepatronen thuis en elders, verschillende sociale relaties, de clash tussen natuurlijke, impliciete taalverwerving thuis en het soms te expliciete taalleren (bv. woordenschatlesjes op school). Een beschrijving van verschillen en overeenkomsten tussen verschillende leercontexten en leerwijzen, kan ons enerzijds inzichten verschaffen in de taalverwervingsachtergrond en het talige kapitaal dat kinderen met zich meebrengen (maar dat vaak niet wordt benut), en anderzijds in de uitdagingen waar kinderen voor staan. Of impliciet verworven linguïstische repertoires meer gevaloriseerd en ingezet kunnen worden, is de vraag in het onderzoek rond meertaligheid: welke rol kan de thuistaal van anderstalige kinderen spelen in hun T2-verwerving, hoe kan hun talige kapitaal benut worden: kan het versterken en functioneel inzetten van de thuistaal ook een steiger zijn voor het leren van de tweede taal? Hoe kan die thuistaal dan precies een plaats krijgen in het versterken van het impliciete leren, op welke manier ze ingezet kan worden in een krachtige leeromgeving, in het taalaanbod en de interactie met en tussen kinderen?

Ten slotte rest er de vraag hoe de taalontwikkeling van jonge kinderen het best in kaart gebracht kan worden. Klassieke testen brengen meestal immers enkel expliciete, opgebouwde taalkennis in kaart en zijn bovendien niet bruikbaar bij erg jonge kinderen. Er moet gezocht worden naar manieren om impliciet verworven taalvaardigheid op te volgen: welke vormen van brede evaluatie (bvb. observaties van talig functioneren in natuurlijke situaties) zijn het meest geschikt om hun vorderingen in kaart te brengen?

Aan de toegepaste kant zou het voor verder onderzoek enerzijds nuttig zijn een zorgvuldige bevraging te doen bij kinderdagverblijven, inloopteams en consultatiebureaus over de noden en gebruiken met betrekking tot taalstimulering en meertaligheid. Observatie zou hierbij erg leerrijk zijn. Anderzijds zou het belangrijk zijn gesprekken aan te gaan met ouders (eventueel via oudergroepen) om te weten te komen welke overtuigingen, onzekerheden en noden er precies leven, waar ze nu te rade gaan, en via welke kanalen ze het best ondersteund/geïnformeerd kunnen worden. Ook de vraag ten slotte naar hoe nieuwe inhouden geïmplementeerd worden en de effecten van ondernomen acties op het niveau van het kind, de ouder en de professional, mag niet ontbreken.

Appendix A: Interviewleidraad / Schriftelijke bevraging

Vragen over de ervaring met taalstimulering en meertaligheid:

1. In welke mate komen jullie in contact met meertaligheid en initiatieven rond taalstimulering?
Welke invloed heeft dit op jullie werking?
2. Met welke vragen rond meertaligheid en taalstimulering wordt uw organisatie geconfronteerd?
3. Hoe denkt uw organisatie over meertaligheid en taalstimulering bij jonge kinderen (0 tot 3 jaar)?

Vragen over het taalbeleid:

4. Waaruit bestaat het taalbeleid van uw organisatie? Hoe realiseren jullie dit? (doelstellingen, acties, evaluatie, communicatie)
5. Hoe bereiden jullie medewerkers voor op het werken met meertaligen?
6. Welke plaats kent uw organisatie toe aan de thuistaal? Hoe kan je constructief omgaan met andere talen in de voorschoolse sector?
7. Wat zijn volgens u de positieve/negatieve gevolgen van meertaligheid? En specifiek met betrekking tot de voorschoolse omgeving?
8. Welke materialen bieden/raden jullie aan met betrekking tot taalstimulering en meertaligheid?
Hebt u bvb. brochures of werkboeken, elektronische materialen, website etc.?
9. Is meertalig personeel in de kinderopvang een basisvoorwaarde om positief om te gaan met thuistalen? Hoe gaat u daarmee om bij werving van nieuwe medewerkers? (vereiste, bonus?) Wat is het taalbeleid van uw organisatie met betrekking tot de taal/talen van uw medewerkers? (mogen zij bvb. Turks praten met een Turkse peuter?)

Vragen over de adviezen rond taalstimulering en meertaligheid:

10. Geven jullie specifieke adviezen aan professionals die met kinderen werken met betrekking tot de verwerving en stimulering van het Nederlands? (aard van het taalaanbod, interactie, feedback (foutjes), krachtige leeromgeving, taalstimulerende activiteiten)
11. Hoe ondersteunen jullie meertalige ouders? Via welke kanalen? Vanuit welke visie? Geven jullie adviezen en op welke manier?
12. Geven jullie specifieke adviezen om de thuistalen te versterken? Deze vraag geldt zowel voor adviezen aan ouders rond T1 als aan professionals die met kinderen werken. (aard van het taalaanbod, interactie, feedback (foutjes), krachtige leeromgeving, taalstimulerende activiteiten)
13. Krijgen jullie vragen van ouders over hoe ze hun taal het best kunnen doorgeven?

14. Wat raadt u ouders in taalgemengde gezinnen aan met betrekking tot de plaats en de verwervingsvolgorde van de talen in kwestie? En professionals?
15. Geven jullie specifieke adviezen met betrekking tot de verwerving van het Nederlands aan ouders?
16. Welke plaats geven jullie aan het Nederlands buiten de kinderopvang? Raden jullie bvb. aan om naar Nederlandstalige TV te kijken? prentenboekjes te lezen?
17. Hoe kan men zorgen voor een gebalanceerde meertaligheid?
18. Tot hoeveel talen kan een kind aanleren? Hebt u daar concrete voorbeelden van?
19. Welke bronnen / literatuur geeft u mee aan ouders?
20. Van welke taalverwervingsfenomenen brengen jullie mensen op de hoogte? (non-verbale periode, interferentie,...)
21. Wat raden jullie ouders aan over afbakening/mixen?
22. Hoe reageren als kind Nederlands (taal kinderopvang) thuis spreekt? Gewoon antwoorden in thuistaal? En omgekeerd: wat als kind anderstalige woordjes oppikt?
23. Welke adviezen geeft u om de transfer van concepten in de thuistaal naar woorden in de tweede taal te vergemakkelijken?
24. Hoe bereiden jullie meertalige ouders en kinderen voor op eentalig onderwijs (kleuterschool)?

Andere vragen over meertaligheid

25. Hoe kan men een kind enthousiast maken voor taal?
26. Welk advies geven jullie aan ouders en professionals die zich zorgen maken over taalachterstand en taalontwikkelingsstoornissen? Geeft u adviezen over het 'evalueren' van taalvaardigheid en taalontwikkeling (bv. kindvolgsysteem)?
27. Hoe kan men eentalige kinderen bewust maken van meertaligheid? Heeft het zin om kinderen bewust te maken van talendiversiteit als die diversiteit er niet is in zijn omgeving (= kinderopvang)?

28. Wat vindt u dat naar voren gebracht moet worden in ons rapport? En wat juist niet? Wat zou u graag te weten komen?
29. Waaraan is er vanuit jullie ervaring nog een grote nood bij ouders, kinderdagverblijven, kinderen wat betreft materialen, workshops, brochures, etc.?
30. Hebt u literatuur / bronnen die u ons aanraadt? Of denkt u aan bepaalde personen die we nog zouden moeten spreken?

Appendix B: Korte bevraging lesgevers

Beste lesgever,

Wij (Caroline Moons en Sien Joos) werken als onderzoeker aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (K.U.Leuven). Op dit moment voeren we op vraag van Kind & Gezin en onder leiding van dr. Machteld Verhelst een studieopdracht uit die als doel heeft om bestaande inzichten en adviezen over voorschoolse taalstimulering (0-3 jaar) te bundelen in een onderzoeksrapport. De resultaten van de studieopdracht zullen gebruikt worden om ouders en professionals een eenduidig kader aan te bieden inzake taalstimulering en meertaligheid.

Voor deze opdracht beperken we ons niet tot literatuurstudie; we bevragen ook een aantal instanties die professioneel bezig zijn met deze thematiek. En daar komt u in beeld. We willen graag te weten komen wat er leeft bij ouders met betrekking tot taalontwikkeling in meertalige gezinnen en willen daarvoor graag een beroep doen op uw ervaringen als docent Opvoedingsondersteuning. Daarom zouden we u willen vragen om deze vragenlijst in te vullen (graag vóór 2 december 2010, aan sien.joos@arts.kuleuven.be).

Alvast erg bedankt voor uw medewerking!

Hartelijke groet,

Caroline Moons

Sien Joos

1. Wat leeft er bij uw doelgroep met betrekking tot **meertaligheid** in de opvoeding, **taalontwikkeling** en **taalgebruik** (thuis taal vs. Nederlands)?

2. Welke concrete **vragen** krijgt u van uw cursisten opvoedingsondersteuning over deze thematiek?

3. Welke **adviezen** geeft u aan uw cursisten over deze thematiek? Waarop baseert u zich voor die adviezen?

Appendix C: Bevraagde organisaties

Tabel 1: Mondeling bevroegde organisatie

Organisatie
Steunpunt Diversiteit en leren
VBJK
Basiseducatie
Opvoedingsondersteuning Limburg
Minderhedenforum
Gemeenschapsonderwijs (GO!)
Vlaams Minderheden Centrum (VMC)
Stichting Lezen
De Foyer
Huis van het Nederlands
Vlaams Welzijnsverbond
Vormingscentrum Opvoeding en Kinderopvang (VCOK)
Intercultureel Netwerk Gent (ING)
Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)

Tabel 2: Schriftelijk bevroegde organisaties

Organisatie
Vereniging van Wijkgezondheidscentra (VWGC)
Odice
De 8
Landelijke Kinderopvang
't Lampeke
Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs (ECEGO)
Stad Antwerpen
Pedagogische Begeleidingsdienst (PBD) Gent
Katholieke Arbeidersvrouwen (KAV)
Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG)
Basiseducatie

Appendix D: Verzamelde materialen

Hieronder volgt een lijst van materialen die ons werden aangereikt door de bevraagde organisaties. Dit is geen exhaustieve lijst van de bestaande bronnen over meertaligheid en taalstimulering bij 0- tot 6-jarigen; het gaat om (wetenschappelijke) literatuur, sensibiliseringsmateriaal, DVD's, enz. die op dit moment gebruikt worden door diverse betrokkenen in het veld.

Boekbaby's brochure (2010). *Baby's houden van boeken: Een gids voor grote mensen*. Antwerpen: Stichting Lezen.

Boekbaby's brochure (2010). *Peuters houden van boeken: Met boeken de wereld ontdekken*. Antwerpen: Stichting Lezen.

Clycq, N. (2009). *Van keukentafel tot 'God': Belgische, Italiaanse en Marokkaanse ouders over identiteit en opvoeding*. Antwerpen: Garant uitgevers.

De Smedt, H. (2008). *Meertalig opgroeien*. Brussel: Regionaal Integratiecentrum Foyer.

Foyer. *Thuis spreek ik ook!* [In het kader van Internationale Dag van de Thuistalen]. Brussel: Regionaal Integratiecentrum Foyer i.s.m. Werkgroep Immigratie.

Foyer (2008). *Werken rond meertaligheid en emotie* [Een handleiding bij de tentoonstelling: Talen, mijn gedacht!]. Brussel: Regionaal Integratiecentrum Foyer i.s.m. Werkgroep Immigratie.

François, S. en Verhelst, M. (2008). *Peuterprikkel*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.

Goethals, M. e.a. (2006). *Trek je talige schoenen aan!* Activiteitenmap en vormingsspel (+ uitbreiding voor kleuters). Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.

GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap (2010). *Van Vipbaby tot veelzijdige inventieve peuter* [Beleidscahier 5]. Brussel: Vlaamse Gemeenschap.

Huis van het Nederlands (2010). *Groeien in taal* [map ter ondersteuning van taalstimulering in kinderdagverblijven en consultatiebureaus]. Brussel: Vlaamse Gemeenschapscommissie en Huis van het Nederlands.

Huis van het Nederlands (2010). *Groeien in taal: De groeimeter* [voor kinderdagverblijven en consultatiebureaus]. Brussel: Vlaamse Gemeenschapscommissie en Huis van het Nederlands.

Huis van het Nederlands (2010). *Groeien in taal: Steekkaartje voor thuistalen* [voor kinderdagverblijven]. Brussel: Vlaamse Gemeenschapscommissie en Huis van het Nederlands.

Huis van het Nederlands (2010). *Groeien in taal: Zakwoordenboekje* [voor kinderdagverblijven en consultatiebureaus]. Brussel: Vlaamse Gemeenschapscommissie en Huis van het Nederlands.

Intercultureel Netwerk Gent vzw (2008). *Meertalig opvoeden: Een vormingspakket voor allochtone kleuterouders*. Gent: Intercultureel Netwerk Gent vzw

Kind & Gezin. (20/10/2010). *Kijk, ik groei!* [DVD]. Brussel: K&G.

- Kind & Gezin (2009). *Kind in beeld: van baby tot kleuter* [communicatie via beelden en pictogrammen]. Brussel: K&G
- Kind & Gezin (2009). *Kind in beeld: zwangerschap* [communicatie via beelden en pictogrammen]. Brussel: K&G
- Kind & Gezin (2010). *Visietekst taalstimulering en meertaligheid*. Brussel: K&G
- Mathys, C. (2010). *Handboek: Elke taal haar verhaal*. Gent: Intercultureel Netwerk Gent vzw
- Pepper, J. en Weitzman E. (2009). *Praten doe je met z'n tweeën: Een praktische handleiding voor ouders van kinderen met een vertraagde taalverwerving*. Uitgeverij: SWP.
- Piro, G. en Van Roosbroeck, N. (2003). *Als spreken niet vanzelfsprekend is... Concrete tips om de taal van jonge kinderen met ontwikkelingsproblemen te stimuleren*. Destelbergen: Sig vzw.
- Taalondersteuners VGC (2010). *Groeien in Taal*. (Map en doos voor baby's, peuters, kleuters en kinderen tot 12 jaar). Brussel: VGC.
- Vandenbroeck, M. (2000). *De blik van de Yeti: Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid*. Amsterdam: SWP.
- Vandenbroeck, M., Boudry, C., De Brabandere K. en Vens, N. (2007). *Handleiding: Inclusie van kinderen met specifieke zorgbehoeften*. Gent: VBJK.
- Verhelst, M., Coussement, K., Vanoosthuyze, S., Verheyden, L. (2004). *Bonte Boe!!* Leuven: Steunpunt Nederlands als Tweede Taal.
- Vervaecke, P. (2006). *Leren praten gaat niet helemaal van zelf*. Brussel: Taalvaart.
- VBJK en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (03/06/2009). *Het verhaal van taal* [DVD]. Gent: VBJK.
- WMKJ Chambéry i.s.m. VGC taalondersteuners IBO's en Jeugd. *Taalstimulerende spelkoffers over sprookjes, dieren en piraten* (vanaf 5 jaar). Brussel: VGC

Literatuurlijst

- Aarssen, J. (2003). *Taallijn VVE - Scholingsmodule: Gesprekken met peuters*. Utrecht/Nijmegen: Sardes/Expertisecentrum Nederlands.
- Bultynck, K., Verhelst, M. e.a. (2008). *Kijkwijzer: (Thuistaal in) een krachtige leeromgeving*. <http://www.taalbeleid.org/index.php?idWp=43>. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs
- Cummins, J. W. (1981). *Bilingualism and minority-language children*. Toronto, ON: OISE Press.
- François, S. en Verhelst, M. (2008). *Peuterprikkel*. Leuven: CTO.
- García, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Havering Under 5s Working Party (2008). *Foundation Stage Practitioners' Guide to Supporting Bilingual Learners*. London: London Borough of Havering.
- Henrichs, L (2010). Kind als volwaardige gesprekspartner. *HJK*, 38 (4), p. 14-16.
- Horen, zien en spelen: Interactie met kleuters. *DNA 20*. Meise: Vlaamse Dienst Speelpleinwerk.
- Lightbown, P., & Spada, N. (1999). *How languages are learned* (2nd ed.). Oxford, UK: Oxford University Press.
- NALDIC (1998). *Working Paper 14: Baseline Assessment*. Reading: National Association for Language Development in the Curriculum.
- Pepper, J. en Weitzman E. (2009). *Praten doe je met z'n tweeën: Een praktische handleiding voor ouders van kinderen met een vertraagde taalverwerving*. Uitgeverij: SWP.
- Scottish Consultative Council on the Curriculum (SCCC) (1999). *Curriculum Framework for Children 3-5*. Edinburgh: SCCC.
- Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic genocide in education, or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- Stoep, J. en van Elsäcker, W. (2005). *Peuters interactief met taal*. Utrecht/Nijmegen: Sardes/Expertisecentrum Nederlands.
- Tabors, P. O. (2008). *One child, two languages: A guide for early childhood educators of children learning English as a second language* (2nd ed.). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Pub. Co.
- Tjallema, M. en van den Biggelaar, P. (2010). *Uk en puk: speeltotaalprogramma voor kindercentra 0-4 jaar* [pakket]. Tilburg: Uitgeverij Zwijzen.
- Van den Branden, K. (2010). *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Leuven: Acco.

- Verhelst, M. (2002). *De relatie tussen mondeling taalaanbod en woordenschatverwerving van het Nederlands als tweede taal door 2,5-jarige allochtone kleuters in Brussel*. Ongepubliceerd Doctoraal Proefschrift, Leuven: K.U. Leuven.
- Verhelst, M. (2006). A box full of feelings: Promoting infants' second language acquisition all day long. In K. Van den Branden (Ed.) *Task-based language education: From theory to practice*. (pp.197-216). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Verhelst, M., Coussement, K., Vanoosthuyze, S., Verheyden, L. (2004). *Bonte Boel!* Leuven: Steunpunt Nederlands als Tweede Taal.
- Verheyden L. and Verhelst M. (2007). Opportunities for task-based language teaching in kindergarten. In K. van den Branden, K. Van Gorp, and M. Verhelst (Eds.), *Task-based language education: From theory to practice*. (p. 285-309) Cambridge, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Verlinde, L. en Tak, F. (2010). *SAMBA... Samen spelen met Koffer Schaap* [pakket]. Antwerpen: De Boeck.

Centrum voor Taal en Onderwijs
Blijde-Inkomststraat 7 - bus 3319
B - 3000 Leuven
Tel.: 016 32 53 67
Fax: 016 32 53 60
www.cteno.be